

მ რ ი

№ 11

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

გულ-წითელა, სულმა ღაგერღეფისა. თარგმ. — დ; სსსრგებლო გართობა—შინაურისა; ნუ მომკო-
ნებ! ღექსი—ი. გრიშაშვილი-სა; ზეინაბის გა-
სამართლებს—გ. რობაქიძის სიტყვა; შანტკაჟე-
რი ე. რასტანისა. თარგმ.—გ. გვაზავასი;
აღსდგა! ღექსი—ს. ფაშალიშვილისა; ნუცად-
სანი—ივ. ბუჭურაულისა.

კვირა, 18 აპრილი საზოგადოებრივი, სამეცნიერო და სალიტერატურო ჟურნალი 1910 წ.

გულ-წითელა

არაკი ქრისტეს შესახებ.

ქ-ნ სელმა ღაგერღეფისა

(თარგმანი)

—:—

ეს მაშინ იყო, როდესაც უფალი აჩენდა მარ-
ტო ცასა და დედა-მიწას-კი არა, არამედ პირუტყ-
ვებსა და მცენარეებსაც, რომელთაც მაშინვე არქ-
მევდა თავთავის სახელს.

ბევრი თქმულება დარჩა იმ დროის; და ყველა
რომ ცნობილი გახდეს, მაშინ ყოველივე, რაც-
კი გაუგებარია ქვეყანაზედ, ცხადი გახდებოდა.

აი ერთხელ უფალი იჯდა სამოთხეში და ღე-
ბავდა ფრინველებს, არ ეყო წამალი, ასე რომ ნარ-
ჩიტა თითქმის შეუღებავი დარჩებოდა, რომ გამჩენს
ყველა საღებავის წასასმელები მაზედ არ გაეზოცა.

ვირსაც სწორედ მაშინ ერგო მისი გრძელი
ყურები, რადგანაც ვერაფერის გზით ვერ დაენახ-
სოვრებია დარქმეული სახელი. გადაადგავდა თუ არა
რამდენიმე ნაბიჯს, ავიწყლებოდა იგი და სამჯერ უკანვე
ბრუნდებოდა და ჰკითხულობდა, რა იყო მისი სა-
ხელი? მაშინ ჩვენმა უფალმა ცოტა მოთბინება-
კი დაჰკარგა, წაავლო ყურებში ხელი და უთხრა:

— შენი სახელია — ვირი, ვირი, ვირი.

და თანაც ამის თქმაზედ, ყურებში ეწეოდა,
სანამ კარგად არ ჩაესმა ხმა და არ დაინახოვრა
თავისი სახელი.

იმავე დღეს უფალმა ფუტკარი დასაჯა. გაჩენი-
სათანავე, ფუტკარი თავლის შეგროვებას შეუდგა,
ხოლო პირუტყვის და ადამიანის, თავლის სასია-
მოვნო სუნზეო, მიდიოდნენ საგემებლად. მაგრამ
ფუტკარს მარტო თავისთვის უნდოდა ყველაფრის
შენახვა და იგი ყველას ჰკბენდა, ვინც-კი თავლის
ფიქას მიუახლოვდებოდა. დაინახა თუ არა უფალმა
ეს, მიიხმო ფუტკარი და დასაჯა იგი.

— მოგეცი ნიქი თავლის შეგროვების—უთხრა
მას უფალმა, — მაგრამ იმისი ნება კი არ მომიცია
შენთვის, რომ შეუბრალებელი იყვე შენი მოყვა-
სისადმი. მაშ დაინახოვრე, — იცოდე მოკვდები.
თუ უკბინე ვისმე, ვინც მოინდომებს შენი თავლი
გახინჯვას!..

სწორედ მაშინ იყო, რომ ქიქინა დაბრ-
მავდა, და ქიანქველამაც ფრთები დაჰკარგა; იმ
დღეს ბევრი რამ სასწაული მოხდა.

უფალი, დიდებული და მშვიდი, მთელ დღეს
სამოთხეში დარჩა, იგი აჩენდა, სასიცოცხლოდ
აღვიძებდა; და საღამოს ერთი პატარა რუხი ჩიტის
გაჩენა მოაგონდა.

— გახსოვდეს, რომ შენ გულწითელა გქვია!
— უთხრა უფალმა ჩიტს. დაისვა იგი ხელის გულ-
ზედ და იგიც გაფრინდა.

ჩიტმა ვარეშემო შემოიფრინა, დედა-მიწა გაი-
ცნო, რომელზედაც გარდაწყვეტილი ჰქონდა მას
ცხოვრება, და შემდეგ თავის თავის დათვალეობაც
მოინდომა. მაშინ დაინახა, რომ მთლად რუხი
ანუ ნაცრის ფერი იყო და გულიც-კი ნაცრის-ფერი
ჰქონდა. გულწითელა ტრიალებდა და ყოველის
მხრით უკვირდებოდა თავის თავს წყალში გამოსა-
ხულს, მაგრამ ვერცერთ წითელ ფთას ვერ ხედავ-
და თავის ტანზედ. მაშინ უკანვე მიფრინდა უფალ-
თან. უფალი იჯდა მოწყალე და მშვიდი, მისი ხე-
ლებიდან ბელურები გამოდიოდნენ და თავს დასტ-
რიალებდნენ, მტრედები მხრებზედ დაჰლულუნებდნენ
და მის ფერხთა ვარეშემო ვარდი, შრომანი და სხვა-
და-სხვა ყვავილი ჰყვავდა.

პატარა ჩიტის გული შიშით თრთოდა, მაგრამ
მანაც მიფრინდა უფალთან უფრო ახლოს, უფრო
ახლოს და ბოლოს, მის ხელზედ დაეშვა.

მაშინ უფალი შეეკითხა დაბრუნების მიზეზს.

— ერთი რამე უნდა შეეკითხა შენთვის, — მიუ-
გო ჩიტმა.

— რა უნდა გეკითხა? — უპასუხა უფალმა.

— ნეტავი რატომ მქვია გულწითელა, როდესაც მთლად ნაცრისფერი ვარ ნისკარტიდგან მოკიდებული კულის ბოლომდე? გულწითელა რატომ მქვია, როდესაც არც ერთი წითელი ბუმბული არ გამაჩნია?

ჩიტმა მუდარით შეხედა უფალს თავის პატარა შავი თვალებით და მიიბრუნა თავი. გარეშემო ხედავდა ხობხებს, წითლებს, ვარაყის წინწალებით დაფარულთ, თუთიყუშებს, ბრწყინვალე წითელფრთებიანის კისრით, წითელ ბიბლიან მამლებს, რომ ოქროსფერ თევზებზედ და ვარდებზედ არაფერი ვსთქვათ. და, რასაკვირველია, აზრად მოუვიდა, რომ გულზედ პატარა წითელი ხალიც-კი საკმარისი იყო, მშვენიერი ჩიტი იქნებოდა და თავისი სახელიც მას ღირსეულად ექნებოდა დამსახურებული.

— რად შეძახიან გულწითელას, როდესაც მთლად ნაცრისფერი ვარ?—კიდევ იმეორებდა იგი და ელოდა, რას ეტყოდა მას უფალი:

— „უპ, ჩემო კარგო, სრულებით დამავიწყდა წითლად შემეღება შენს მკერდზედ ფრთები. მოიცა, ეხლავე გავასწორებ ამას“.

მაგრამ უფალმა გაიღიმა და მითხრა:

— გულწითელა გიწოდებ და დაგერქმევა კიდევ ეს სახელი. მაგრამ შენ თვითონ უნდა დაიმსახურო მკერდზედ წითელი ფრთები.

ამ სიტყვებით მან ასწია ხელს და ხელახლად გააფრინა ჩიტი. დაფიქრებულმა ჩიტმა იწყო ფრენა სამოთხეში. რა უნდა ჰქნას ასეთმა პატარა ჩიტმა წითელი ფრთების მოსაპოვებლად?

ერთი რამ მოუვდა აზრად, — ასკილის ჯაგში ბუდის გაკეთება. თითქოს, იმას ელოდა, რომ ყვავილების ფოთლები მკერდზედ დაეცემოდნენ და მას თავის ფერს გარდასცემდნენ.

* *

აურაცხელმა წელიწადმა გაიარა ამ უბედნიერეს დღის შემდეგ. დიდი ხანია პირუტყვებსაც და აღამიანებსაც მიეტოვებინათ სამოთხე და მთელ დედამიწას მოსდებოდნენ. აღამიანთ ესწავლათმიწის დამუშავება და ზღვაზედ ცურვა, ტანსაცმელისა და სადგომის გაკეთება, შესანიშნავ ტაძრებისა და ძლიერ ქალაქების აგება, როგორც მაგალ. თები, რომი და იერუსალიმი.

და ხელახლად ვათენდა დღე, რომელიც დიდ ხანს სანახსოვრად დარჩება კაცობრიობის მატრიანეში. ამ დღეს, დილით გულწითელა იჯდა დაბალ, მოტიტვლებულ ბორცვზედ იერუსალიმის კედლებთან და ბუდეში მყოფ თავის ბარტყებს უგალობდა.

გულწითელა უამბობდა თავის ბარტყებს შექმნის სასწაულებრივ დღის ამბავს, და როგორ არქმევდა უფალი ყველას სახელებს. ამ ამბავს თვითეული გულწითელა თავის ბარტყებს მოუთხრობდა იმ პირველ ჩიტისგან დაწყებული, რომელსაც თვითონ

მოესმინა ღვთის სიტყვა და რომელიც გამოფრენის ხელებიდან.

— და დახეთ, მწუხარედ წარმოსთქვა მან, — მას შემდეგ ამდენმა წელიწადმა გაიარა, ამდენი ვარდი დასქნა, კვერცხებიდან ამდენი ბარტყი გამოიჩეკა, რომ მათი დათვლაც კი არავის შეუძლია, გულწითელა-კი ისევ პატარა, ნაცრის-ფერ ჩიტად რჩება, იგი ჯერაც ვერ ახერხებს წითელი ბუმბულის შექმნას.

პატარეებმა განიერად გააღეს ნისკარტი და ჰკითხეს, სცდილობდნენ თუ არა მათი წინაპარნი დიდებულ რისმე ჩადენას, რომ მოეპოვებიათ ეს დაუფასებელი წითელი ფრთები.

ყველამ მოვიმოქმედეთ, რაც-კი შეგვეძლო, — მიუგო ჩიტმა, — მაგრამ ვერც ერთმა ჩვენგანმა საწადელს ვერ მივალწიეთ. პირველი გულწითელა შეხედა ერთეულ მეორე თავის მსგავსს ჩიტს და ისე ძალიან შეუყვარდა იგი, რომ გული ვნებით უღელავდა. „აი, იფიქრა მან, — ეხლა-კი მესმის: უფალს ჰსურს, რომ ძალიან, ძალიან მიყვარდეს და მაშინ ჩემს მკერდზედ ფრთები შეიღებება იმ ცეცხლით, რომელიც ჩემს გულში ანთია“. მაგრამ იგი ვერას გახდა, როგორც ჩვენ ყველანი ვერას გავხდით და როგორც ვერც თქვენ გახდებით რასმე.

ბარტყები მწუხარედ ჰქიოდნენ, და დაიწყეს კიდევ იმის დარდი, რომ მათ პატარა ბუმბულიან კისრებზედ წითელი ფრთები აღარ ექნებოდათ.

— ჩვენ ვალობის იმედიც-კი გვქონდა, — განაგრძო საუბარი ხნიერმა ჩიტუნამ. — პირველი გულწითელა ისე ჰვალობდა, რომ მისი გული აღმაფრენით ჰორთოდა, და თანაც ჰფიქრობდა იგი: „ეს სიცხოველე, რომლითაც მე ვვალობ და რომელიც ჩემს სულშია, ჩემს ფრთებს უთუოდ წითლად შეღებავსო“. მაგრამ იგი შესცდა ისე, როგორც ჩვენ ყველანი ვსცდებოდით და როგორც თქვენც შესცდებით.

პატარების ნახევრად ტიტველ ყელიდან საბრალო ჰყვილი აღმოჰხდა.

— ჩვენ კიდევ ჩვენი გულადობისა და გამბედაობის იმედი გვქონდა, — განაგრძო ხნიერმა ჩიტმა, — პირველი გულწითელა უკვე მამაცად ებრძოდა სხვა ფრინველებს და მისი გული ცეცხლით იწოდა. „აი, ომის აღმუქრისაგან, რომელიც გულში მინთია, ჩემი ფრთები წითლად შეიღებებიანო“ — იფიქრა მან. მაგრამ იგი დიდათ სცდებოდა, ისე როგორც ჩვენ ყველანი, და ისე, როგორც თქვენ ყველანი შესცდებით.

პატარეები მამაცად სჰყიოდნენ, რომ იგინიც ეცდებიან აღთქმულის განხორციელებას, მაგრამ ხნიერი ჩიტი მწუხარედ უპასუხებდა, რომ ეს შეუძლებელიაო. რისი იმედი უნდა გქონდესო, როდესაც ამდენი გამოჩენილი წინაპარი ვერას გამხდარაო?

რალა შეუძლიათ იმაზედ მეტი, რომ შეიყვარონ, ივალბობნ და იომონ? რა შეუძლიათ?..

ჩიტმა ვერ დაამთავრა თავისი სათქმელი, რადგანაც იერუსალიმის კარებიდან გამოვიდა ხალხის ბრბო და გამოემართა იმ ბორცვისაკენ, სადაც მისი ბუდე იყო. აქ იყვნენ მხედარნი ამაყ ცხენებზედ შემსხდარნი, შუბიანი ჯარის-კაცნი, ჯალათნი ლურსმებითა და ჩაქუჩებით, აქ დიდებულად ჰოდიოდნენ მღვდელნი და მსაჯულნი, მოდიოდნენ მტირალი დედაკაცები, ხოლო ყველას-კი წინ მოუძლოდა ჩამოხეულ მაწანწალათა მყვირალი ბრბო.

პატარა ნაცრისფერი ჩიტი აკანკალებული იჯდა ბუდის პირად. იგი ჰშიშობდა, რომ გადასთელავდნენ ასკილს და მის პატარა ბარტყებსაც მოჰკლავდნენ.

— იცოდეთ, — უთხრა მათ, — კარგად მიეკარით ერთი მეორეს და არ გაინძრეთ! აგერ ცხენი პირდაპირ ჩვენსკენ მოდის! აგერ ჯარის-კაცი მოდის, ფეხსაცმელი რკინით აქვს ამოქედილი! ჩვენსკენ მოდის მთელი ბრბო! — ჩიტი უცებ დადუმდა და მიიყუჟა. თითქმის მოსალოდნელი განსაცდელიც კი დაავიწყდა მას.

უცებ ბუდეში ჩავარდა და გადააფარა ბარტყებს ფრთები. — არა, ეს მეტად საზარელი რამ არის, — წარმოსთქვა მან, — არ მინდა, რომ ეს დაინახოთ, — სამი ავაზაკი მიჰყავთ ჯვარზედ ასაკრავად.

და შეშფოთებით შლიდა ფრთებს, რომ ბარტყებს ვერაფერი დაენახათ. იმათ ესმოდათ მხოლოდ ჩაქუჩის მძლავრი ცემა, მწუხარების ოხვრა და ხალხის ველური ღრიალი. გულწითელა თვალს არ აშორებდა ყოველივეს, რაც-კი ჰხდებოდა. შიშისაგან გაშტერებული თვალები ვერ აეშორებინა სამი უბედურისათვის.

— რა შეუბრალებელი არიან ადამიანები! — ჰფიქრობდა ჩიტი. — ის აღარ იკმარეს, რომ ეს სამი საბრალო ჯვარს მიაღიურსმეს, არა, ერთ მათგანს თავზედ ეკლის გვირგვინიც-კი წამოაცვებს. ვხედავ კიდევ, ეკალი როგორ უკაწრავს შუბლს და სისხლს ადენს. ეს კაცი-კი ისეთი მშვენიერია, მისი გამოხედვა ისეთი მშვიდია, რომ არ შეიძლება, იგი ადამიანს არ შეუყვარდეს. რომ ვხედავ, როგორ იტანჯება, ასე მგონია, თითქოს გულში მჭრელი ისარი მესობოდეს.

ჩიტი თანდათან უფრო და უფრო მეტად ჰგონებდა ეკლის გვირგვინიან ჯვარცმულისადმი სიბრალულს.

— ჩემ ძმად, არწივად რომ ეყოფილიყავი, — ჰფიქრობდა იგი, — ხელებიდან ამოვაცლიდი ლურსმებს და მძლავრის ბრტყალებით გავჰფანტავდი მის მწვალელებს.

იგი ჰხედავდა, სისხლის წვეთები როგორ სდიოდა ჯვარცმულის შუბლს, და ველარ შესძლო ბოლოში დარჩენა.

— თუმცა პატარაცა ვარ და სუსტიც, მაგრამ მაინც რამე უნდა გავურიგო უბედურ მოწამეს, — იფიქრა ჩიტმა. ამოხტა ბუდიდან და აფრინდა მალლა ცაში, თანაც ჯვარცმულის თავის ზემოდ განიერ წრეს უვლიდა.

დიდხანს იფრინა გარეშემო და ვერ ჰხედავდა ახლოს მიფრენას, რადგანაც იგი პატარა იყო, მშისარა ჩიტუნია, რომელიც არასოდეს არ მიახლოვებოდა ადამიანს. მაგრამ თან-და-თან გამამაცდა, სულ ახლოს მიფრინდა და ნისკარტით ამოაძრო ერთ-ერთი ეკალი, რომელიც ჯვარცმულის შუბლს შესობოდა. ამ დროს ჩიტის ყელს მოხდა ამ უბედურის წვეთი სისხლი. ამ წვეთმა უცებ მოიარა და შეუღება ჩიტს კისერზედ და მკერდზედ პატარა ნაზი ბუმბული.

როდესაც ჩიტი ისევ ბუდეს მიუბრუნდა, ბარტყებმა მიაძახეს:

— მკერდზედ წითელი ფრთები გაქვს? ვარდზედ უფრო წითელია!

— ეს მხოლოდ წვეთი სისხლია იმ საბრალო კაცის შუბლიდან, — მიუგო ჩიტმა. — წყალში რომ ტანს გავიბან, გაჰქრება.

მაგრამ რამდენიც არ იბანა ტანი პატარა ჩიტუნამ, წითელი ნიშანი მაინც არ გაჰქრა, და როდესაც ბარტყებიც წამოიზარდნენ, მათი კისერი და მკერდიც ალის ფერ წითლად იყო შეღებული, და ასე მომდინარეობს ეს ჩვენ დრომდე.

ღ.



სასარგებლო გართობა.

—:—

ფრანგებს ერთი დიდებული მწერალი ჰყავდათ. დიდებული მწერალი ერთი კი არა, — ბევრიც ჰყავდათ, მაგრამ მე აქ მარტო ერთზე მოვახსენებთ. ეს იყო იპოლიტ ტენი, რომელსაც სადღაც თავის ნაწერებში ერთი ფრიად გონივრული და საგულისხმიერო აფორიზმი აქვს გამოთქმული. „ისე სახიფათო არა არის რა, როგორც დიდი აზრი პატარა ტენის პატრონ ადამიანის გოგრაზიო“, — ამბობს იგი.

ტენი რომ დღეს ცოცხალი ყოფილიყო და ჩვენი ცხოვრება სცოდნოდა, ამ თავის აფორიზმის სიმართლეს მარტოდენ „ქართული“ მასალითაც საკმაოდ დაამტკიცებდა და ჩვენც გესლიან იუმორს არ მოგვაკლებდა.

საბუთიც ექნებოდა. ევროპაში, მგონი, არ დარჩენილა არც ერთი „მოწინავე აზრი“ და „თეორია“, რომელიც ჩვენ ამ ბოლო ხანებში არ „შე-

გვეთვისებინოს“, მაგრამ ეს შეთვისება გამოდგა რალაც უცნაური, რალაც თავისებური და ბევრის მხრით „სახიფათო“ სწორედ იმ მიზეზით, რა მიზეზითაც ტენი დიდ აზრს სახიფათოდ სთვლის... პატარა ქკუს ადამიანისთვის.

მაგალითად, ბევრ სხვა და სხვა მეცნიერულ თეორიებს შორის, ჩვენ გავიგეთ და „შევითვისეთ“ ევოლუციონური თეორიაც და ამის საშუალებით სულ „მარტივად“ ავხსენით და განვსაჯეთ ჩვენი ცხოვრების ყოველი ფაქტი და მოვლენა. ეს თეორია, როგორც იცით, ამტკიცებს და განმარტავს პროგრესის არსებობას, კაცობრიობის მუდმივ განვითარებასა და წინმსვლელობას. და, აი, ჩვენ ეს სადღაც და როგორღაც გავიგონეთ და ამით საზოგადოებრივ მოვლენათა ახსნა-დაფასებაც ხელად ვისწავლეთ. თურმე ქვეყნად „პროგრესი“ და „განვითარება“ ყოფილა, და რაც დრო მიდის, მით უფრო საზოგადოება წინ მიდის, — ვითარდება. ეს არ იცოდნენ ჩვენმა მამა-პაპებმა, — ასეთი უფიცები იყვნენ ის საცოდავები. დღესაც არ იციან ეს ჩვენმა „რეაქციონერებმა“, ე. ი. ნაციონალისტებმა, რადგან მათს გონებრივს წყვედიალში მეცნიერების სხივს ჯერ კიდევ არ ჩაულწევია. იმათ არც კი სმენიათ მეცნიერების ეს უკანასკნელი („ახალი“) სიტყვა, რომ ყოველი დღე, ყოველი საათი და წუთიც კი პროგრესისა და, მაშასადამე, უმჯობესობის მომტანი არის. ამიტომ ცხადია, რომ ყველაფერი „ძველი“ დასაგმობი არის, ხოლო ყველაფერი „ახალი“, ვითარცა „პროგრესისა“ და „წინმსვლელობის“ მომასწავებელი, — სასურველი და მოსაწონი.

ასე ვისწავლეთ ჩვენ, ქართველებმა, მეცნიერება და „ახალი აზროვნება“. ამიტომაც ქართულ უბადრუკობას სანუგეშოდაც კი მიაჩნია, როცა ჩვენში რაიმე „ძველი“ ჩვეულება ისპობა, თუნდა ეს ჩვეულება თავის თავად სასარგებლოც იყოს და ღირსიც შენარჩუნებისა.

დღეს გვინდა მკითხველის ყურადღება მივაქციოთ ერთ ძველ ჩვეულებას, რომლის თან-და-თან მოსპობა განსაკუთრებით აღდგომის უქმეებში სჩანს ნათლად და ყველასათვის დასანახად. საჭირო არ არის მოხუცი კაცების გამოკითხვა, — სულ უკანასკნელი 20 წლის დაკვირვებაც საკმარისი იმის შესამჩნევად, რომ ჩვენში სააღდგომო დღესასწაული და გართობა ის აღარ არის, რაც წინად ყოფილა. რაც დრო მიდის, მით უფრო ამ დღესასწაულის მიგებებს ხალხის მხრით შნო და ლაზათი ეკარგება, და აკლდება ის თავისებურობა, რომელიც წინად ხალხის სულის სისაღეს აწილებდა და თავისი მიმზიდველობით მაყურებელს მხიბლავდა და ესთეტიურად ატკობდა. როგორც წინად, ისე ახლაც მთელ აღდგომის კვირეს ხალხი უქმობს, მაგრამ განსხვავება ის არის, რომ წინად იგი დროს ფუჭად არ ატარებდა და

დღესასწაულის შესაფერად კიდევ ერთობოდა, დღეს კი უქმობს მხოლოდ და გართობა აღარ ეხერხება. თუ წინად თითქმის ყოველ სოფელში მშვენიერი სიმღერები და მხიარული კრიმანქული გაისმოდა, გაჩაღებული იყო საჯარო ცეკვა, იმართებოდა ჯირითი და ბურთაობა, დღეს ყველა ეს მივიწყებულია ან, ყოველ შემთხვევაში, წინანდელის მკრთალ ნასახსაც კი აღარ წარმოადგენს. სწორედ ნაღველი აეშლება ადამიანს, როცა ახლანდელ დღესასწაულობას დააკვირდება: მთელი დღეების განმავლობაში ხალხი ან სვამს, ან ითრობა და ერთმანეთს თავ-პირს ამტვრევს, ან და მინდვრად გადის და მუნჯად ბატივით დაბლაღუნობს.

რა არის ახლანდელ დღესასწაულების უფერულობის მიზეზი? რად ეკარგება ხალხს გართობის შნო და ლაზათი? ჩვენის აზრით, მთავარი მიზეზი აქ თვით ხალხის შემეცნების ცვლილებაში არის მოსაძებნი. ქართული სოფელი დღეს ორის ელემენტისაგან შესდგება: ერთია — თუ შეიძლება ასე ითქვას — ელემენტი მკვიდრი, ანუ ადგილობრივი, მეორე — ელემენტი „მოქალაქე“ ანუ ეული. და, აი, სწორედ ეს მეორე ელემენტი არის ხალხისათვის ტონისა და მაგალითის მიმცემი. რამდენადაც მცხოვრებთა ეს „მოქალაქე“ ნაწილი მრავლდება სოფლად, იმდენადვე ხალხი ჰკარგავს თავისებურობას და ელევ ტრადიციულ ზნე-ჩვეულებას. და უნდა იცოდეთ, რომ სოფელი თავის შვილებს ბლომად აყენებს „მოქალაქეთა“ გზაზე. გლეხისა ან აზნაურის შვილები, ქალაქში ლაქიად, მუშად, ხელოსნად, ან ნოქრად წასული ან სრულიად უსაქმოდ მოხეტიალე; ადგილობრივ სკოლაში მოსწავლე ახალგაზრდები, სხვა-და-სხვა ქალაქების სასწავლებლებში მოსწავლე ქალ-ვაჟნი, ისევე სოფელის მკვიდრთაგან წარმომდგარი ინტელიგენცია, აგრეთვე ადგილობრივი გლეხი ან აზნაური, ქალაქებში მოვაქრედ ან მოიჯარადრედ წასული და მაშასადამე, „ქვეყნებ მოვლილი“, — ყველა ესენი არიან სოფლის ის „მოქალაქენი, რომელნიც სოფელს ძველს ელფერს უკარგვენ და, სხვათა შორის, თავისებურ სადღესასწაულო გართობასაც ავიწყებინებენ.

სკოლა ბავშვს პატარაობიდანვე აწყვეტინებს მშობელ-მეზობლების კავშირს, აშორებს ეროვნულ ნიადაგს და უკარგავს საიმისო ხალისსა და გემოვნებას. ახალგაზრდამ აღარ იცის არც ეროვნული ცეკვა, არც სიმღერები. ასევე შორდება ამ მხრივ მშობლიურ ნიადაგს ის მუშა ნოქარი ან ხელოსანი, რომელიც უმთავრესად ქალაქებში ეძებს არსებობის საღსარს და თავის სოფელს მხოლოდ სტუმრად ეწვევა. დამახასიათებელი თვისება ყველა ამ „მოქალაქეთა“ — ნასწავლთა და უსწავლელთაც — ის არის, რომ იმათ თავიანთი „მოქალაქეობა“ უფრო მაღალ ღირსებად მიაჩნიათ, ვიდრე „სოფლელობა“ და ამიტომ გვერდს უქცევენ ყველაფერს, რაც

ვითომდა ამ „სოფელელობის“ და მაშასადამე, „ტეტიაობის“ მომასწავებელია. გემნაზიასა ან პროგემნაზიაში მოსწავლე ქალს, მაგალითად, რომელიც სააღდგომოდ სოფელში მიდის დედ-მამასთან, თავის დღეში ფიქრად არ მოუვა, თუნდა რომ კიდევ იცოდეს, თავის სოფელში ლეკური ჩამოუაროს და ამგვარად დღესასწაულის დროს სოფელს საჯარო გართობაში მხარი დაუჭიროს. მისი წარმოდგენით, ეს მისი კულტურის შეუფერებელი საქმე იქნება თავის სოფელში ისეთი ცოდნა გამოიჩინოს, რომლის გამოჩენა მის მეზობელსაც შეუძლიან. სამაგიეროდ, იგივე ქალი „პოლკას“ სიამოვნებით იცეკვებს, რადგან ეს „პოლკა“ მას ქალაქიდან აქვს მოტანილი და სოფელეობისთვის უცხო და უცნაური არის. ქალაქიდან სოფელში სტუმრად მოსული „გათვითცნობიერებული“ მუშა, ან ხელოსანიც აქ თავს „მალა“ იქვრს და განსაკუთრებულის „სიდარბაისლით“ იქცევა; მას არც ერთი ის საგანი არ აინტერესებს, რაც სოფელის ცხოვრების წერილმან ინტერესს შეადგენს. თავის გუშინდელ მეზობელს იგი უტყურობს როგორც მოწაფეს, რომელსაც მან ქუა უნდა ასწავლოს, ქვეყნის ავკარგი გააგებინოს, მასწავლებლობა გაუწიოს და „გათვითცნობიეროს“ და არა როგორც სულით განუყოფელ ძმასა და ორგანიულ ნათესავს. „ქვეყნებმოვლილ“ მოიჯარადრეც სოფელში ნამდვილი ფილოსოფოსი არის და ყველაფერს „სოფელურს“ უვიცობად და გაუნათლებლობად სთვლის. ერთის სიტყვით, „მოქალაქეთა“ ელემენტი სოფელში — ასე ვსთქვათ — მოწინავე წოდებაა და გონებრივ არისტოკრატად არის მიჩნეული.

ადვილი გასაგებია, რომ ამ ელემენტს შესაფერი გავლენა აქვს საერთოდ სოფელელთა გონებრივ შემეცნებასა და ესთეტიურ გემოვნებაზე. ხალხი ყოველთვის იმ წოდებას ჰბაძავს, რომელიც მასთვის წარჩინებულად ჰყავს დასახული. რახან ნაწილი და „გარედ გახედული“ ხალხი არც ჩვენს სიმღერებს ეტრფის, არც ჩვენებურ ცეკვა-გართობას ჰკადრულობს, მაშ სჩანს — მსჯელობს იგი — ყველაფერი ეს სიმდარის მომასწავებელი ყოფილაო, და, რასაკვირველია, თვითონაც სცდილობს გამოეთხოვოს იმგვარ ჩვეულებას, რომელიც ამგვარ სიმდარედ ყოფილა მიჩნეული. მე თვითონ ხშირად მილაპარაკებია ამ საგანზე სოფელში და ყოველთვის ერთი და იგივე პასუხი მიმიღია: „რა მუტრუკები ვიყავით, რომ ბუროის თამაშში თავპირს ვიმტვრევდითო. მაგრამ, რას იზამ, ჩემო ძვირფასო, მაშინ ჩვენში განათლება არ იყო, სწავლა არ გვქონდა და არც ნასწავლი ხალხი გვყავდა, რომ ჩვენთვის ქუა ესწავლებიათო“.

ასე თუ ისე, ყოველ შემთხვევაში ეს ერთი რამ აუცილებელია, რომ დღეს სააღდგომო დღესასწაულები ჩვენში, წინანდელთან შედარებით,

ყოველად უფერული და ულახათაოა. მაგრამ ამ საგანზე ჩვენ მარტო ამ ულახათობის გამოიხიბით არ დაგვიწყია ლაპარაკი, — თავისთავად დღესასწაულის უფერულობას მაინცა და მაინც დიდ ამბად არ ჩავთვლიდით. მაგრამ საქმე ისაა, რომ ძველი ჩვეულების დავიწყებას უფრო საყურადღებო შედეგი ახლავს. სახელდობრ, გარბობებს წყალობით დავიწყებას ეძლევა სახალხო ლექსები, ჰქრება ქართული სამუსიკო კილოები, არ იხანება ეროვნული ცეკვა, არ ვითარდება პლასტიკა და ხალხს სრულებით ავიწყდება ისეთი თამაშობის ჩვეულება, რომელიც ფრად საჭირო და სასარგებლოა ადამიანის ფიზიკურ და მორალურ სიმტკიცის განვითარებისათვის. ნურავის გაუყვრდება, რომ ძველ სადღესასწაულო გართობის დავიწყებას ამდენი ზიანი ახლდეს შედეგად. არცერთი ახალგაზდა არც ცეკვას, არც სიმღერას იმისთვის არ ისწავლის, რომ შემდეგ თავის სახლში მარტომ იმღეროს ან იცეკვოს. ერთიც და მეორეც მას უნდა ხალხში გამოსაჩენად. ქალაქში რომ კლუბები არ იყოს და ბალები არ იმართებოდეს, არცერთი ქალი არ ისწავლიდა ევროპულ ცეკვას, რომლისთვისაც დღეს დიდ დროსა და ფულს ხარჯავენ. სოფელში კლუბების სამაგიეროა რამდენიმე დღესასწაული წელიწადში, როდესაც ხალხი მიწდვრად გამოდის, ცეკვობს, მღერის და ერთობა. და როდესაც ეს ჩვეულება ჰქრება, ცხადია, მოზარდ თაობას ეკარგება ერთ-ერთი მთავარი მოტივი ცეკვისა და სიმღერების შესასწავლად. ამიტომაცაა, რომ ჩვენი სოფელი თან და თან ლატაკდება მუსიკისა და საზოგადოდ ესთეტიურ გემოვნების მხრით. სხვა განათლებულ ქვეყნებში აუარებელ ფულსა და შრომას ხარჯავენ სახალხო მუსიკის დასაცავად და ეროვნულ ხელოვნების შესანარჩუნებლად; აღზრდის საქმეში პირველ ადგილს უთმობენ ფიზიკურ ვარჯიშობას და ამიტომაც სხვა და სხვაგვარ სპორტისთვის ხარჯებს არ ერიდებიან. ჩვენ კი, არა თუ ხარჯებს არ ვეწვივით და ახლის შესაქმნელად თავს არ ვიტყიებთ, უკვე ისტორიულად შექმნილ ჩვეულებას არ ვიცავთ და ხალხს მასზე გულს ვუტრუებთ. ეს არის სავალალო სიბეკე, რომელიც ბოლოს და ბოლოს სანაწურად გაგვიხდება, თუ დროზე ყურადღება არ მივაქცივით. მაშ, ქრისტე აღსდგა, მკითხველო! მივულოცოთ ერთმანეთს ჩვენებურად, ძველებურად: სიმღერა-გალობლით, ცეკვით და ვარჯიშობა-თამაშით. მერწმუნეთ, ეს კარგი და სასარგებლოა ყველაფრით!

შინაური.



ნუ მომაგონებ!...

—!—

ნუ მომაგონებ იერუსალიმს,
ბრბოს, ბნელ-გარეწარს, იუდას ამბორს;
ნურც კის ტატნობზე ვარსკვლავთა ციმციმს...
ნუ მომაგონებ გოლგოთას მთა-გორს.

* * *

ნუ გამახსენებ პილატეს ჯარსა,
ნურც მაგდალინელს, უღვთოდ წამებულს,
ნურც ურიასტანს, წამების ჯვარსა...
და ნურც შავ-გვირგვინს, ეკლით მოქარგულს.

* * *

ნუ მომაგონებ
აწყყოს და წარსულს...
ნუ, ნუ მალონებ...
ამაოდ ჰგონებ,
ვერ დაიმონებ
ამ ჩემს ამაყ სულს.

* * *

ნუ, ნუ მილოცავ აღდგომის დღეს, ნურც ქრელ
გაზაფხულს,
ჩემგან ვერას დროს ვერ მიიღებ სამაგიეროს.
აჰ, მითხარ, მითხარ: ხალხთ ჟრიამულს, ბუნების
ფერხულს,
სულმა ტყვედ-ქმნილმა ვით შეამკოს, როგორ
უმღეროს?!...

* * *

ჩამიკლეს რწმენა
მგოსანს-ობოლ-მწირს.
სიამე, ლხენა,
ზე აღმაფრენა,
ბნელს ჩავსვენა...
დაეშვა ძირს... ძირს!

* * *

ნუ მომაგონებ დაღ-დასმულ ცელქ-ღიშს,
ნუ მომაგონებ იესოს მცნებას,
ვერ აატოკებ ჩამკვდარ გულის სიშს,
ვერ მომწყვეტ სევდას, ვერ მომცემ შევებას...

* * *

ვით მოვილოცო, ჩემო დაია,
ვით გაგაგონო უცხო, ამა ხმა;
სად მოგიკრიფო ვარდი და ია? —
იმედის ბუჩქი ჩასტკნა, ჩამოხმა.

ი. გრიშაშვილი.



ზეინაბის გასამართლება.

9 აბრილს, ქართულ თეატრში, წერა-კითხვის გა-
მარტყველებულ საზოგადოების სასარგებლოდ გაიმართა ა.
სუმათაშვილის დრამის „დალატი“-ის გმირების, ზეინა-
ბისა და თათრბეგის გასამართლება.

ამ გასამართლებას დიდძალი ხალხი დაესწრო, რომელიც
დადის უურადლებით ისმენდა, როგორც ბრალდებულების,
აგრეთვე დამცველების სიტყვებს.

ნათესავს მოსამართლეებსა დამნაშავედ იცნეს ორივე
გმირი, რამაც დადი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია საზოგა-
დოებაში.

ჯერ-ჯერობით ვებქვამთ ერთ-ერთ დამცველის,
ბ-ბ გ. რთაქიძის სიტყვას.

ზ ე ი ნ ა ზ

(სიტყვა წარმოთქმული 9 მარტს 1910 წ.)

ადამიანის ტრაგედიას სხვათა შორის
ისიც წარმოადგენს, რომ მსოფლიო არსთა შორის
არ არსებობს ერთნაირი გაგება. ისინი მრავალ
საფეხურათ იყოფებიან და თვითეული მათგანი
მხოლოდ შემდგომ ნაწილად შედის ერთს დიადს
სხეულში. კიბე კი, გრძელი და რთული, სულ მალ-
დება და მალდება, და იქ, უსაზღვრო სივრცეში,
უერთდება მსოფლიოსა. ქვემდგომი. საფეხური ვერ
სწვდება ზემდგომ საფეხურს, თუმცა ზემოდში საფე-
ხური ეყრდნობა ქვემდგომსა. და იმართება ერთგვა-
რი გაუგებრობა: დაბალ საფეხურზე მდგომი ვერ
იგებს მაღალ საფეხურზე მყოფს, თუმცა მაღალ
საფეხურიანი სწვდება დაბალ-საფეხურიანსა: ადამი-
ანი უფრო იგებს ცხოველსა, ვიდრე პირუტყვი მეტ-
ყველსა. ეს მოვლენა ჰქმნის ტრაგიულს გაუგებრო-
ბას. კაცობრიობას მოველინა განმანათვისუფლებე-
ლი მესსია, კაცობრიობამ ვერ გაიგო და ჯვარს
აცვა იგი; მაგრამ მესსიამ გაიგო კაცობრიობა, გაი-
გო მისი გაუგებრობაც, და ჯვარსკმულმა მისი
მიტყევა სთხოვა უფალსა. ეს არის მსოფლიო სიმ-
ბოლო, რომელიც ობოლ ვარსკვლავად ევლინება
კაცობრიობის წყვილით მოკლულ ისტორიასა...

და ეს გაუგებრობა სწორედ ზეინაბის გასამარ-
თლება. ზეინაბ დალატობს ქმრად მიჩნეულსა და
საქართველოს დამპყრობელს სოლეიმან-ხანს, დალა-
ტობს ოცი წლის განმავლობაში თავის დამცირებით,
ცბიერობით, ტყუილით, სიცრუევით, სხეულის შეუ-
რაცხყოფით, დალატობს მისთვის, რომ იხსნას თავი-
სი დამონებული ერი. მან ამ დალატით თავისი ყერ-
ძო პიროვნება მსხვერპლად მიიტანა სამშობლოს
საკურთხეველზე, იგი ამ მსხვერპლით უკვე გამართ-
ლებულია; მაგრამ მრავალნი, ყოველდღიური თვალსა-
ზრისით აღტურვილნი, ვერა ხედვენ ზეინაბის ზე-
ადამიანურს მსხვერპლს და საშინელ დანაშაულად
უთვლიან მას ამა დალატსა. და სწორედ ეს მიძიუ-

ლებს აეხადო საიდუმლოების ფარდა ზეინაბის ტანჯვით აღვისოს დიადს სულსა..

დედოფალი ზეინაბ თვითონ ტანჯვას, მისი ხორციელი ყოფა. ძვირად მოიპოვება მსოფლიო ისტორიაში ისეთი მაღალი ტრაგიული გმირი, როგორც არის ზეინაბ. მშვენიერია სოფოკლის ანტიგონა: მან გადალახა ადამიანის მიერ შექმნილი კანონი და აღასრულა ღვთაებრივი მოვალეობა: უარპყო ყველაფერი, რომ საფლავისთვის მიეზარებია ველად მიგდებული ცხედარი მოღალატე მაგრამ საყვარელი ძმისა; მან არად ჩაავდო პირადი სიტკბოება გემონთან სიყვარულისა და სასჯელად ამისა საშინელს გამოქვაბულში დალია თავისი მშვენიერი სული. მშვენიერია იბსენის ნორაც: მან უარპყო დამმონებელი ოჯახი და იხსნა თავისი ქალური პიროვნება; მან უკუ ავდო უზრუნველყოფილი ცხოვრება და გაუდგა ეკლით მოცულს ახალს გზას. მშვენიერია მრავალი სხვა გმირიც, მაგრამ ყველას უფრო დიადი თავის ტანჯვით დედოფალი ზეინაბია. ყოველი სხვა გმირის ტანჯვა უფრო ინდივიდუალურია, ვიდრე მსოფლიური; ზეინაბის ტანჯვა კი ტანჯვა მთელის ერის, მთელის სამშობლოს, საუკუნოებით ტანჯულისა და წამებულის.

რომ უფრო ნათელ-წყით მისი საშინელი ტანჯვა, შევადაროთ მას ღრმა და ნარნარი ტრაგიზმი შექსპირის ჰამლეტისა. ვინ არის ჰამლეტ? დანიის პრინცი, რომელსაც ისეთი საქმის ასრულებას ავალებენ, რომელიც ერთსა და იმავე დროს მეტად დიადიცაა და მეტად მდაბალიც: ეს არის სისხლის აღება მამა მისის მკვლელისა, ჰამლეტის ბიძისა. ჰამლეტ ოცნებების მოტრფიალვა, და მას სამოქმედოთ უხმობენ; იგი პოეტია ბუნებით, და მას საბრძოლველათ იწვევენ. მან სრულებით არ იცის, რა ჰქნას და მისი შემოილობა სწორედ მასში მდგომარებს, რომ იგი იგონებს შემოილობას. ბრუტი იხვევდა გარს შემოილობას, რომ მასში დაეფარა ხმალი თავის გაზრახვისა, ხანჯალი თავის წებისა; ჰამლეტის შემოილობა კი მხოლოდ მასკაა, რომლის ქვეშ მხოლოდ წების სისუსტე იმალება. ხუმრობასა და გრიმასებში იგი გადაწყვეტის გადადებას ხედავს, — და განაგრძობს თამაშს მოქმედებასთან, როგორც მხატვარი თეორიასთან. იგი ხდება ჯამში საკუთარის ქცევისა, და აკვირდება რა თავის სიტყვებს, იმცნევს, რომ ეს მხოლოდ „სიტყვებია, სიტყვები, სიტყვები“... იმის მაგიერ, რომ სინჯოს გმირად გახდეს თავის საკუთარი ისტორიისა, იგი სცდილობს იყვეს მაყურებელი თავის საკუთარი ტრაგედიისა. აი ტრაგიზმი ჰამლეტისა, უაილდის მართალი დახასიათებით! ტრაგიზმი იგი მეტად ღრმა და ძალზე ნარნარი, მაგრამ იგი ინდივიდუალურის სულის საზღვრებს მაინც ვერ სცილდება. ზეინაბის ტანჯვა სხვაგვარია: იგი სცდილება პიროვნულს საზღვრებს და იტევს ეროვნულ ვაებას!

ვინ არის ზეინაბ? სოლეიმან-ხანმა ცეცხლითა და მახვილით დაიპყრო პატარა საქართველო, მოჰკლა მეფე თეიმურაზ და მის ტახტზე თვითონ ავიდა მფლობელად. მეფის ცოლი ზეინაბი კი „მოღალატე თავადიშვილებმა მორთეს დედოფლად, მისცეს ხელში ოქროს სინი და ზედ დასდევს გასაღები უკვე აღებული ციხისა; ჩაჰკიდეს ხელი, გაიყვანეს გარეთ და იქ დააჩოქეს მტკვერში“. ხალში ამ დროს სხვა რამე ხდებოდა... როცა გამხეცებულნი სპარსნი ზედ ასკდებოდენ ქართველთ სიმაგრეს, ანანია გლახა ამ დროს მტკვერის პირას ფრიალკლდეზე მიფორთხავდა: ხელში ბავშვი ეჭირა და გაჭირვებით აღწევდა დედოფალის სარკმელს... სოლეიმან დაეძებდა მოსაკლავად ტახტის მემკვიდრეს, — და აი, ანანია, ეს ღვიძლი შვილი ხალხისა, საკუთარს შვილს აძლევს ზეინაბს სოლეიმანის ცხენის ფეხთ ქვეშ გასაჰყვებლად, ხოლო მემკვიდრე ტახტისა გიორგი, ეხლა ერეკლედ გადარქმეული მას აღსაზრდელად ანანურში მიყავს. აი საშინელი მამულიშვილური მსხვერპლი! აქ მარხია საიდუმლოება ზეინაბის ოცი წლის ტანჯვისა. ამბობენ, სასწაული არ ხდება, მაგრამ სულმა ბევრი რამ იცის სასწაულის მგზავსი. ხალხმა ანანის ბავშვის სახით მსხვერპლი მიუტანა დედოფალსა, და დედოფლის სულს, ღრმასა და ძლიერს, ნათელსა და ნორჩს, რაღაც ახალი რამ, მთელი ბუნების გარდამქმნელი, უნდა ეგრძნო. და იგრძნო კიდევ: „როგორც სვეტი ნათლისა, ისე მინათებდა ეს ამბავი ჩემს სიცოცხლეში, — ამბობს დედოფალი; მან მასწავლა, როგორ უნდა იცხოვროს ქვეყნად კაცმა ადამიანურად“. მსხვერპლი და მსხვერპლის შეწირვა, — აი, რა ისწავლა დედოფალმა ადამიანის სიცოცხლის გარდასაქმნელად. მას ერმა მსხვერპლი მიართვა, და ეხლა დედოფალი თვითონ სწირავს თავის თავს და სრულიად გარდაიქმნის. ხოლო თავის გაწირვა მას ამ საზიზღარსა და საშინელს სინამდვილეში დალაცით უხდება.

რაშია მისი ღალატი? სოლეიმანის ნდობის მოსაპოვებლად თვითონაც იმისთანა ვახდა. იგიც ჩაგვრასა და სისხლის ღვრას თხოულობდა. მისი ახალი სახელი უფრო საშინელი შეიქმნა მის სამშობლოში, ვიდრე სახელი მისი ჯალათისა. ულამაზო არ იყო და მისი სილამაზე მტარვალმა თავის გულისთქმათა სათარეშოდ გაიხადა. სახელი, პატივი, სიყვარული, მეფური დიდება, — ყოველივე ტალახში ამოსვარა არაბისტანის ვადმოვარდნილის საამებლად. მიეჩვია, ისწავლა ტყუილის თქმა, და სტყუოდა პირი-სახით, ხმით, გულისთქმით, მთელი არსებით... გადიოდა დრო და იღუპებოდნენ ნათესავნი, მეგობარნი, ერთგული ყმანი და მსახურნი. გაიქვავა გული. ამოიგლიჯა გულიდგან გრძნობა ვისიმე შებრალებისა. შებრალებაც, სიყვარულიც და სინილისი ქენჯნაც, — ყოველივე დაითრუვნა,

ჩაკვდა მის გულში. აღარავინ უყვარდა უკვე: აღარც ნათესავი, აღარც მეგობარი... აღარც ლეიძლი შვილი... ისიც კი ამოირეცხა გულიდგან. აი საშინელი უარისყოფა.

იგი უარისყოფა ზოგიერთს შეუძლებლად ეჩვენება, მაგრამ თუ ზეინაბის ტანჯვით განდიდებულ სულს ჩაუკვირდით, დავინახავთ, რომ მას არა თუ შეეძლო უარისყოფა, არამედ კიდევ უარ უნდა ეყო ყველაფერი. ვისაც ჩემი გამოყოფა სურს, მან უნდა დაუტევოს ყველაფერი, — წარმოსთქვა ღიღებულმა ნაზარეველმა; ვისაც უნდა რაიმე იღეა განახორციელოს, მან ამ იდეასათვის ყველაფერი უნდა უარჰყოს. და ზეინაბისათვის ამგვარ იდეად მისი ტანჯული სამშობლო წამოიჭრა წინ: და უარჰყო მან ყველაფერი, რომ მხოლოდ ერს კუთვნიბოდა. ამოირეცხა გულიდგან ყოვლის სიყვარული, გახდა შეუბრალებელი. რისთვის? მისთვის, რომ მას უყვარდა მხოლოდ ერი, მისი ტანჯული და წამებული, ღარიბი და ლატაკი ერი. **ახლობელისათვის გული გაიქცა, რომ შორეული უფრო ყვარებოდა.** აქ მან ნიციშეს იღეა შორეულის სიყვარულისა განახორციელა. ახლობელი მისთვის მონურია, ვით ოთარბეგი, — და სასტიკადაც ეპყრობა იგი მას: აღვიძებს მას მკვეთრი თვალ-გაყრით თავისუფლებისათვის; შორეული მისთვის თავისუფალია, ვით უძლეველი სული თითქმის აჩრდილად ქცეულის ისახარისა, — და ღმობიერი სიყვარულით შესცქერის მას. და აი, ამ იდეას, იდეას სამშობლოს ხსნისას და განთავისუფლებისას, შესწირა მან მსხვერპლად სახელი, პატიოსნება დედოფლისა და დედაკაცისა, ალაღმართლობა გულისა, ხსნა მისი უკვდავი სულისა.

აი, საშინელი, სისხლით დაწერილი ფურცელი შემზარავი ტრაგედიისა: მას განმარტება არ სჭირდება: იგი თვითონ ცოცხლად გვისახავს ოცი წლის ტანჯვა-წამებასა. შეიძლება იკითხოს ვინმემ ოთარბეგისათვის: ნუ თუ არ შეეძლო დედოფალს შური ეძია და გაეგმირა გული მტარვალისა? დიახ, რომ შეეძლო, მაგრამ, თვითონ დედოფალის სიტყვის არ იყოს, ვის რას მოუტანდა მისი სიკვდილი! ვანა, ცოტა ჰყავდა შაჰის სოლეიმანისთანა ქმნილებანი, კიდევ უფრო მოსისხარნი, კიდევ უფრო გაუმადლარნი სისხლის მსმელნი? არა, შურისძიების მოლოდინში არ იყო იგი მხოლოდ. იგი ელოდა იმ დღეს, როცა რისხვა ერისა ზღვასავით დაგუბდებოდა, როცა იგი რისხვა მოსქდებოდა მთის აღიდებულ წყალივით, როცა თვითეული მონა იგრძნობდა, რომ იგიც ადამიანია და თავისუფალი უნდა იყოს; იგრძნობდა და აღსდგებოდა მტარვალთა დასამხობად! და მისი შვალი წინ წაუძღვებოდა სილღის მოწყურებულ მეომართა! მაშინ მისი შვილის ფეხთა ქვეშ, მის განსჯად მიიტანდა იგი თვის ცოდვასა და თვის შერცხვენასა...

ასეთია ტანჯვა ზეინაბისა, ასეთია მისი მსხვერპლი: საშინელი და განმწმედელი... და ჩვენს წინაშე პირველ ყოვლისა ასეთი კითხვა იბადება: შეუძლია თუ არა ადამიანს თავისი პიროვნება მსხვერპლად შესწიროს სამშობლოს განთავისუფლებას? არის თუ არა სამშობლო ისეთი უხუნაესი ღირებულება, რომლის სახსნელად თუ საჭიროა პიროვნებაც უნდა დაჰკარგოს გმირმა ადამიანმა? დიახ, დიადია სამშობლო და ღრმაა მისი გრძობა; წმინდაა მისი საკუთრთხვეული და განმწმედელი მასზე შეწირული მსხვერპლი.

ყოველი ჩვენთაგანი მხოლოდ ორგანიული ნაწილია სამშობლოს სხეულისა, რომლის გარეშე ჩვენ სიცოცხლე არ შეგვიძლია. ჩვენ ვიტანჯვით, — იგი ტანჯვა მშობლიურ სიტყვაში უნდა გამოვხსნათ, რომ გამოთქმაში ვაქარვით მისი სიმძაფრე. ჩვენ წყლული გვაქვს, — მას მშობელის საყვარელი ხელი უნდა მიეკაროს, თორემ მისგან სისხლი ითქრიალდეს. ჩვენ სისხლი მოგვხეთქს წყლულისაგან, — იგი სისხლი მშობელის ცრემლმა უნდა ასველოს, რომ მისი დენა უტკივრად ხდებოდეს. მშობლის ძუძუ უფრო ტკბილია, ვიდრე ნექტარი უკვდავებისა; დედის ნანა უფრო გულჩამწდომია, ვიდრე სიმფონია ბეტჰოვენისა. და განა მარტო ეს, სულიერი, გვიყვარს სამშობლოში? ჩვენ გვიყვარს თვითონ მისი სხეულიც, მშობელი მიწა. ჩვენ გვიტაცებს თავისუფლად გაშლილი ველი, რომლის სიგრცეს ღრმა ფიქრებს გაეყარებთ ხოლმე. ჩვენ შეფერფინავთ ამაყად ამართულს კლდეს, რომლის ნაპრალიდგან გაისმის არწივის ყვირილი. ჩვენ გვიყვარს ყრუ დღეონი და მყუდრო ქალები, რომელთა ღუმილს მხოლოდ-ღა მწყემსის საღამური არღვევს. ჩვენ ვუსმენთ მთით გადმოხეთქილს ბინულს და მის ვერცხლისფერ ჩქერში ვნატრობთ გრძნობათა განბანას... ჩვენ ვეტრფით მოლით მოცულს კორდს დასასვენებლად, და მწვანე მდელი გვიშლის ვარდსა და ყვავილს, მომხიბლავს და მათრობელსა... ასეთია სამშობლოს სიყვარული: ძლიერი, სტიქიური. ძნელი არის მის გარე-ყოფნა: გული ნაღვლით ივსება და სული კაეშნითა. რა აღტაცებას იგრძნობს გარდახვეწილი, თუ მას შორით უეცრივ მშობელი მუსიკა მოესმა: იგი უთუოდ ცრემლსაც დაღვრის აღტაცებითა. ძნელი არის სამშობლოს დაკარგვა, მთელი ერის დაობლება. ვერავინ აღწერს იმ ნაღვლითა და ბოლმით სავსე ღიღინს ებრაელისას, რომელიც მზის ჩასვლისას და ბუნების მიყუყუების ჟამს გაისმის განმარტობით: იგი ნაღვლობს აღთქმული ქვეყნისათვის, იმა ღიღინში საუკუნობია ჩამარხული, და რა ვერ ნახულებს, ჰქრება წელი-წელ უდაბნოში ღღისით ანთებული ალივითა. ვერა რა სიმი ჩაიქსოვს სამშობლოს ტანჯვის ნარნარ გრძობას; ვერა რომელი მელოდია გამოსთქვამს მისი სულის ობლობას. შეიძლება თარმა გვამცნოს იგი, მაგრამ ეს ხომ მუსიკა არაა: ეს

ყელს მომდგარი ქვითინია, დაკარგული ჰანგი, რომელიც დედას დაეძებს და ვერ მოუნახავს..

აი, რა არის სამშობლო და რას შესწირა ზეინაბმა მთელი თავისი არსება. იგი არ არის უბრალო პიროვნება, სული მისი აღარ არის ინდივიდუალური: იგი ქცეულა სამშობლოს პიროვნებად, მასში სახიერებულა საქართველოს სული. ზეინაბ აღარ არის ზეინაბ: იგი მხოლოდ სიმბოლოა ობოლი სულის; მაგრამ სიმბოლო უფრო ნამდვილი და ხორცსმული, ვიდრე პიროვნება კერძო ადამიანისა. მაგრამ, განა შესაძლებელია ნამდვილი არსის სიმბოლოდ ყოფად-ქცევა? იკითხავს ვინმე და სრულიად სამართლიანად. შესაძლებელია, მაგრამ საძნელი.. სამშობლო სული ერთია და შეიძლება რომელიმე მისი მხარე ერთს პიროვნებაშიაც განხორციელდეს. ეს ხორციელება იქნება სიმბოლო განხორციელებულისა. ზღაპარი გამოსთქვამს ხალხის ნაზრახს, მითი სახავს ხალხის ფიქრს, ლეგენდა ასხამს ხალხის ნაზრს. და სწორეთ ამნაირად შეიძლება რომელიმე მომადლებულმა შეიღმა მშობელი ერის სახის რომელიმე მხარე განხორციელოს. შოთა რუსთაველმა გამოსახა ქართველობის შემოქმედებითი ძალა და ჩამოასხა მისი ნიჭი საოცარის მეტყველებისა. ზეინაბიც ასეთი პიროვნებაა: მინ გამოსახა ქართველის სული, მონობაში ტანჯული და ტანჯვაში მეგრძოლი. და ღირს-აღსანიშნავი ფაქტიც: რამდენათ უფრო ახორცილებს რომელიმე შვილი ერის კოლექტიური სახეს, იმდენად იგი საკუთარ სახეს სცილდება, ჰკარგავს მას, ან უკეთ რომ ვთქვათ, ისხამს ახალს სახეს, იღუმალს, სიმბოლიურს. შოთა ჩვენთვის ყოველდღიური პიროვნება არაა: იგი იღუმალი სახეა ქართველთა პოტენციული ძალისა. იგი ლანდია, აზრდილი; მაგრამ ყოფის ღრმა კუნჭულში ნაგრძნობი, იგი ლანდი ხორცსმული არსია, იგი აზრდილი მკვებრი ინდივიდუალობა. ასეთია ზეინაბიც: იგი აღარაა ყოველდღიური კერძო პიროვნება: იგი, ასე ვსთქვათ, მითია და ლეგენდა, მხიბლავი ზღაპარი, წარმტაცი პოემა... და ეს პოემა და ლეგენდა უხილავი სახეა საქართველოს მონობაში ტანჯული სულისა. ქვეყანაზე არც კი არსებობს ისეთი ტანჯული ერი, როგორიც არის ქართველი ერი. ისტორია მისი ერთი დიდი ტრაგედიაა, საშინელი და შემზარავი მერტიროლოგია. სიკოცხლე და სიკვდილი, სიკვდილი და მკვდრეთით აღდგომა, თავისუფლება და დამონება, მორჩილება და განთავისუფლება, — აი სისხლით გასმული ხაზი იმა ტრაგედიისა.. ამას ქვითინებს ქართლის დედა, ამას მოსთქვამს ქართველი მეოსანი, ეს გაისმის მეხრის სევდიან ღლინში.. და ყველა ეს ერთი ჰანგით არის ამუსიკებული, გულოჩამწდომი ჰანგით, რომელიც თითქო წყვილად ბნელეთში დაკარგულა და აქვითინებული დაეძებს მშობელს მუსიკას. და, აჰა, იმა ჰანგმა მონახა იგი დედა, ზეინაბ, მწუხარე და საშინელი ზახე დამონებული ერისა...

ზეინაბ ემორჩილება სოლეიმანს არა მისთვის, რომ დაემონოს, არამედ მისთვის, რომ სამშობლო დაიხსნას. იგი თავს ამცირებს; სული რომ განადიდოს.. იგი ფეხს ეგება მტარავალს, რომ ერი აღმალლოს.. მან მისცა მას ყოველი: დიდება და პატივი, სხეული და ვნება, ხორცი და ტყუობა. მაგრამ არ მიუცია მას მტარავალისათვის თავისი სული, ტანჯული და წამებული სული, რომელიც სულ სხვას ლამობდა, სულ სხვას ოცნებობდა.. **ზეინაბმა უარჰყო თავისი სხეული-პიროვნება ზოლი სული-პიროვნება ერის სახსნელად აღზარდა..**

და აქ იმართება საშინელი ტრაგიული ბრძოლა: მსხვერპლი და მსხვერპლის შესწირვა.. განა, შეიძლება „სხეული-პიროვნების“ გაწირვა, თუ გინდ უმაღლესი იდეალისათვის? იკითხავს წარმართი და მისი მზავსი თანამედროვე ესთეტი-ინდივიდუალისტი. ყველაფერი სხეულია, ყოველი ვნებით სიკოცხლობს. არ არსებობს უკვდავება, მაგრამ არც სიკვდილი არსებობს. ერთის სიკვდილი მეორის სიკოცხლეა. მეორის სიკოცხლე სხვისი სიკვდილი; მაგრამ ყველა ერთად ერთ-სხეულნი არიან, მსოფლიო სიკოცხლეს ზიარებულნი.. და აი, ადამიანის სხეული მისთვის წმიდათა წმიდა უნდა იყოს.. ადამიანი სხეულით ასხამს თავის პიროვნებას, — და ის, ვინც ჰყიდის თავის სხეულს, იგი ჰყიდის პიროვნებას; ვინც ამცირებს სხეულ-ყოფას, იგი ამცირებს თავის არსებას. და მართლაც: ძნელია სხეულის შეურაცხყოფა, საშინელია მისი ძალდატანება, შემზარავია მისი გაყიდვა. ამას მოწმობს კაცობრიობის ვრძნობა, ამხედრებული ამგვარი ქვეყის წინააღმდეგ.. ყველა ეს მართალია; — და სწორეთ აქ ღრმადდება ადამიანის ტრაგიზმი..

ქვეყნიერება ისეა მოწყობილი, რომ ყოველი მაღალი იდეა თავის განსახორციელებლად მსხვერპლსა თხოულობს. ჩვენ გვსურს გამოვსთქვათ მშვენიერი ჰანგი?! ხე უნდა მოვსკრათ, ცხოველი უნდა მოვკლათ, ხისაგან ქიანური გამოვთალოთ, წელი მას სიმაღ ვავაკრად, — და მხოლოდ შემდგომ შეგვიძლია ვავახმაუროთ იგი ჰანგი. ესევე ხდება ადამიანის ცხოვრებაში, რაიც შემზარავად ხდის მის ტანჯვას.. და სწორეთ ეს შემზარავი მხარენი ახლავენ ზეინაბის ტრაგედიასა. იტანჯვის ქრისტე, მაგრამ მის ტანჯვაში ვერ ნახულობთ ადამიანურს ნაკლს; იტანჯვის ზეინაბ, და თქვენ მის ტანჯვაში დანაშაულისაც ჰპოულობთ: აქ მარხია საშინელი სინამდვილე: ზეინაბს თავის მსხვერპლით რაიმე ძვირფასი უნდა დაეკარგა.. და დაჰკარგა კიდევ: თავისი სხეული, თავისი ემპირიული პიროვნება... მაგრამ, ვის შეუძლია სთქას, რომ მან ყველაფერი დაჰკარგა?! არავის! არ დაუკარგავს მას ერთი რამ, რაიც ყოველს დაკარგულზე მაღლა სდგას: ეს მისი სული, მონობაში ტანჯული და ბრძოლაში განთავისუფლებული. და აი, ამ მძლავრი სულით მან თავი-

ვისი ნამდვილი პიროვნება იმ სიმაღლემდე აღიყვანა, რომ იქცა შეუღარებელ ზე-ქალად...

ადამიანის ბუნება ორი „მეს“ სახიერებაა: ემპირიულის და ზეემპირიულის, წარმავალის და წარუვალის, აჩრდილისებურის და ნამდვილის ადამიანის „მე“ ყოველთვის ერთი და იგივე არ არის: იგი მუდმივ იცვლება: და ცვალებაში ახორციელებს იგი თავის მეტაფიზიურს სახეს. საკითხავია მხოლოდ: სად ხდება მისი ნამდვილი ხორციელება, სად ამყარებს თავს მისი ნამდვილი არსება? ძნელია ამის პასუხი, მაგრამ შეიძლება გადაჭრით ითქვას, რომ იგი დამყარება არ მოხდება მსოფლიოსაგან გამოყოფილს კერძო პირადობაში. ამაყია ბაირონი, კენიოთა და მანფრედით თვით განგების ხმალში გამომწვეველი; წარმტაცია ფრ. ნიცშე, ზარატუსტრას პირგამეხებული სახით თვით ღვთაების წინაამდგე ამხედრებული; მძლავრია დოსტოევსკის ივ. კარამაზოვი, არ-მიმღები და უარყოფელი არსებული ქვეყნისა; მატყვევებელია მათი ზე-კაცური განმარტობა, — მაგრამ საკმაოა მათ გარშემო მოსპოთ თუ გინდ ერთი წუთით მსოფლიო სიცოცხლის სუნთქვა, და ისინი, ვით ედგარ პოეს ტიტანი, კვარცხლ-ბეკითგან ჩამოვარდებიან და ინალღებენ იმა სიცოცხლის სუნთქვისათვის.. დიახ, არ მოხდება დამყარება ადამიანის ნამდვილი პიროვნებისა მსოფლიოსაგან გამოყოფილს კერძო პირადობაში! ადამიანმა უნდა უარჰყოს თავი თავისი, რომ აცხონოს სული თვისიო, — წარმოსთქვა დიდებულმა ნახარვევლმა, და მის შემდგომ მრავალი გენიოსი იმეორებს ამ იღუმალს მაგრამ სამართლიანს ახრსა. რას ნიშნავს ეს? უარისყოფას მისას, რაც რომ ყოველდღიურია და წარმავალი, შემთხვევითი და დროული; უარისყოფას მისას, რაც რომ ვიწროთ გამოჭრილია და ზმულ ბნელეთით მოკული; უარისყოფას ვიწრო პირადი „მე“-სას, რომელიც სხვის უარყოფას ცდილობს შურით, ღვარძლით, მძულვარებით.. ადამიანი ამ მხრივ მუდმივ სწირავს მსხვერპლსა და უნდა სწირავდეს კიდევ. არის ერთი მოხიბლავი ლევენდა, აღმოსავლეთის წილში შობილი. ღმერთმა შეჰქმნა ქვეყანა, მაგრამ შექმნის დროს თვითონ გაჰქრა მის წილში: მან ისე შეიყვარა ქვეყანა, რომ მსხვერპლად იქცა მისთვის; ამიერთგან ყოველი არსი ქვეყნისა ცდილობს ეზიაროს ღვთაებრივობას და სიკვდილით, სიცოცხლის შეწირვით, ერთვის მსოფლიოსა. ადამიანი „იდეა“, უსხეულო სახე, ჯერ კიდევ განუხორციელებელი. და სწირავს იგი ყველაფერს, რომ იგი იდეა სრულად განახსიეროს: აქ ჩამოისხმის მისი ნამდვილი, მეტაფიზიური „მე“.. იგი სხვას უნდა შეერთოს საყვარულით, რომ იხსნას საკუთარი პიროვნება. და შეერთვის მხოლოდ მაშინ, თუ უარჰყო თავისი ვიწრო „მე“, კერძოებით დახშული. ასეთია სიყვარული, რომელიც მუდმივ მსხვერპლსა სწირავს: იგი

თვითონ უზენაესი მსხვერპლია. ადამიანი, სიყვარულით ანთებული. სწირავს ყველაფერს: დროულს, შემთხვევითს, წარმავალს, სწირავს თვის თავს, თავის წარმავალ „მეს“, რომ საყვარელ არსში მონახოს თავისი ნამდვილი მეორე „მე“ და მით განახორციელოს თავისი ნამდვილი წარუვალი არსება. ასეთია სიყვარული, მუდმივ მსხვერპლის მწირველთ... ეს არის თავის თავის უარჰყოფა სულის ხსნისათვის. განა, იგივე თავის უარყოფა არაა ვერც წოდებული თავდავიწყება?! ჩვენ ვუჭკვრეტთ ბუნების მშვენიერებას, მთვარით განათებულს, და ვერთვით მის იღუმალს სულთქმასა; ჩვენ ვისმენთ გულჩამწდომ ჰანგს, და ვთვრებით მისი იღუმალი გულისთქმითა; ჩვენ ვერთვით ყოველს მშვენიერს, ჩვენ ვეზიარებით ყოველს უმაღლესს, და თავი გვავიწყდება, უარყოფთ თავის თავსა.. მაგრამ სხვასთან შერთვა ხომ არ არის სრულიად უარყოფა თავის თავისა!? ჩვენ უარყოფთ მხოლოდ ყოველდღიურს, წარმავალს, შემთხვევითს: როცა ვთვრებით, ვაქრობთ მხოლოდ ფიზიკურ „მესა“; მაგრამ ნამდვილ „მეს“, სადაც კუნტულებში მიმაღლულს, ჩვენ არა თუ არ უარყოფთ ამ თავდავიწყებაში, არამედ პირიქით ვნახულობთ მას, ვნახულობთ უხილავ ძაფს, ჩვენის მსოფლიოსთან მაერთებელს, ჩამქსოველს, გადაამბმელს.. ასეთია მსხვერპლით თავის თავის უარისყოფა..

სწორედ ამ სახით ერთვის ზეინაბიც ქართველობის სხეულს. მან უარჰყო ის, რაც წარმავალია, რაც ყველას ეკუთვნის, რაც შესახებელია, რაზედაც შეიძლება ძალა იხმარო, — და ეს უარყოფილი არსება, მისი სხეული, მოტყუებითა და ცბიერობით მისცა სოლოლეიმანსა. ხოლო სული, წარუვალი და ნამდვილი, ფორმის მქმნელი და შეუხებელი, სული, ეს დაუმორჩილებელი ენტელეხია, ნამდვილი მეტაფიზიური არსება, მან საქართველოს სხეულს ჩაუქსოვა და მით უკვდავყო თავისი პიროვნება. აქ მან ნამდვილათ დაამყარა თავისი „მე“ ნამდვილ სინამდვილეში. აქ არის მისი უზენაესი მსხვერპლი.. მან უარჰყო სხეული, რომ სული ეხსნა; მან უარჰყო ნამდვილი „მე“, რომ წარუვალი პიროვნება მოენახა. მან მსხვერპლად შესწირა თავისი პიროვნება საქართველოს, შესწირა მის წმინდა საკურთველზე, და ღრმა ტრაგიზმით სახსე თვითონვე იყო მსხვერპლიცა და შემწირველიც. და მით მისი არსება სრულიად გარდაიქმნა, ადამიანს გასცილდა, იქცა ზე-ქალად..

ყოველი მსხვერპლი გარდაიქმნის, — ამას ფიქრობს ადამიანი და ახვევს მას მითსა და ლევენდაში. და მოგვითხრობს ერთი საუცხოვო ლევენდა. ტიპალს მინდორში უფსკრულითგან ცეცხლი ამოდიოდა და მალლა-მალლა მრავალფერ ალად იშლებოდა. ბრძენნი ფიქრობდენ: ვინც ცეცხლის შუაგულში ჩავარდება, იგი გარდაიქმნის და ღმერთად იქცევაო. მაგრამ ვერავინ ბედავდა შიგ ჩავარდნასა. იყო კეთ-

როვანი, საზიზღარი და შემზარავი. ერთმა ღმერთმა ურჩია მას იმა ალში გადავარდნა. და გაბედა მან შიგ ჩავარდნა, და გადავარდა იგი იმა ალში, და დაიშალა მისი სხეული. ამ დროს მოფრინდა მძლავრი არწივი, თავს დაეცა ცეცხლის კოცონს, წარიტაცა ალის ბურთი, კეთროვანით აღქურვილი, ცას აიტანა იგი, და იქცა იგი ბურთი ცეცხლისა მზედ, ბრწყინვალე მზედ..

ღიახ, მსხვერპლი გარდაიქმნის, — და ზეინახ, ეს უზენაესი მსხვერპლი, ვით კეთროვანი ცეცხლში, სრულიად გარდაიქმნა.. მან სძლია ვიწრო-პირადი აღიმიანობა და აქცა გაცისკროვნებულ ზე-ქალად; მან უარჰყო თავი თვისი და გარდაიქმნა ჩვენი სულის სახედ; იგი სდუმს, მაგრამ იგი უხმო გამოთქმა ტანჯული სულისა. იგი უკვდავია და მოქმედობს. ქართველთა ველზე მას საბა ბერი ჰყავს, რომელიც ნერგავს სამშობლოს სიყვარულსა; ანანურში მას ჰყავს მოხუცი ანანია, რომელიც ზე-ქალს შვილს უზრდის; შეიძლება იგი შვილი ვერ გამოდგეს ნამდვილი მამულიშვილი, მაგრამ იქვე დათოც არის, ანანიას შვილი, ხალხის შვილი, რომელიც გადმოიჭრება, ვით მოწყვეტილი ირემი, და მძლავრი ხელით, ხმალ-ათამაშებულთ, თავსზარს დასცემს მტარვალს სოლიემანსა... ზეინახს თქვენი გამართლება არ სჭირდება: საუკუნოთა იღუმალს ცვლაში იგი უკვე გამართლებულია.

გრიგოლ რობაქიძე.



შანტეკლერი.

ელმონდ როსტანისა.

—:—

ყურადღების ღირსია ეს საოცარი დრამატიული პოემა. მომქმედ პირებად აქ გამოყვანილია სხვადასხვა ფრინველები და უმთავრეს გმირად კი — მამალი **შანტეკლერი**. მამალი საფრანგეთში ნაციონალურ ფრინველად ითვლება; იგი გამომხატველია გაბედულობის, მხნეობის და კეთილშობილურ ხასიათისა. — როსტანის თხზულებამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა პარიჟში და უკვე გადათარგმნილია მგონი ყოველ კულტურულ ენაზე. — ჩვენ დღეს ვბეჭდავთ ერთ ნაწყვეტს — იმ ადგილს, სადაც შანტეკლერის საყვარელი **ხოხობი** ეხვეწება მას: მითხარი, რაშია შენი ყივილის იღუმალი ძალაო? — ეს ადგილი ერთი უკეთესთაგანია პოემაში.

შანტეკლერი.

ღირსი ხარ ნდობის, ხოხობო? გული გაქვს სიფაქიზით ამოკალული?

ხოხობი.

სთქვი!

შანტეკლერი.

შემომხედე და თვითონ სცანი ის მოწოდება, რომლის ნიშანი აი ეს არის, ეს ჩემი ტანი. როგორც რემ ბუკი, მტკიცე მაქ ისა, და ისე, როგორც საყვირი რქისა, გადაზნექილი ყელი და გული; თითქო მისთვის ვარ დაბადებული, რომ ხმამ ჩემს გულში დაიტრიალოს, რომ მერე ძღვევით დაიგრიალოს... დამაცა!... ზოგჯერ ამპარტავანი მიწას რომ ვქექავ — გამოიცანი — რას ვეძებ მაშინ?

ხოხობი.

მარცვალს, მეონია.

შანტეკლერი.

ჰმ, ეს აზრადაც მე არ მქონია. ზოგჯერ მარცვალსაც ვჰპოულობ ხოლმე, ეს მართალია, მაგრამ იმას მე ქათმებსა ვაქმევ...

ხოხობი.

მაშ რაღა გინდა,

მიწას რომ ქექავ?

შანტეკლერი.

ადგილი წმინდა,

რომ იქ დავერტო, როგორც ისარი, ყივილის დროსა.

ხოხობი.

მართალი არი.

შანტეკლერი.

ისე არ ვყივი მე, შანტეკლერი, თუ არ გავჩხრიკე კენჭი და მტვერი და რვა თითები, წარმოიდგინე, მიწას შავს და რბილს ვერ დავაბჯინე. მაშინ, ამ მიწას თუ მივეყარი. ვყივი... და აი სწორედ აქ არი სეკრეტი ის, თუ საიდან არი ჩემი გალობა ამომდინარი. წმინდა წიაღი სამშობლო მზარის მე მაძლევს იმას... ამიტომ არის, რომ იგი ასე მითრთოლებს გულსა; უფრო კი მაშინ, თუ ცის უფსკრულსა დაეტყო ცისკრის ფერ-შემკრთალობა: ოჰ, მაშინ მე მრწამს გენიალობა! ფოთლების რხევა ნაზი და ნელი, მაშინ მე მივლის, ვით ჟრუანტელი ციური ალის, და მეც ვძრწი, რომა არ მომივიდეს რამე შეცდომა.

ბუკსა მე უფრო დავემგვანები.
ტანში რქასავით გავიღუნები:—
მიწა ხმას იღებს ჩემითა—და მე,
მამალი არ ვარ უბრალო რამე —
მე ვარ იმ ხმისა გამტარებელი,
რომ მით ავავსო კამარა ვრცელი!

ხოხობი.

შანტეკლერ!

შანტეკლერი.

ის ხმა, ცისკენ რომ აღის,
იგი — ნატვრაა შუქის დიადის,
ნატვრა მწველი და გიჟური რამე,
რომ დღე გათენდეს, გავიდეს ღამე,
და გაიშალოს ოქროს ნაივლი.
იგი—ნატვრაა განუწყვეტელი
ძველი ნაძვისა, ბილიკის ძველის,
ფესვების შუა ხავსიან ზვრელის,
ყვავილის, კენკის ფერად ფერადის—
ის ნატვრა მწველი, ცისკენ რომ აღის.
იგი — ხმა არის მწუხარე მათი,
რასაც აქვს ფერი, შნო და ლაზათი;
ხმა არის იგი, რომლით ტყე-ველი
ცას ევედრება, ნამითა სველი,
ნამისა ცვრებზე—ცისსარტყელასა;
ბალი კი ითხოვს შუქსა ყველასა,
რომ ფოთლებ-შორის, ხეივნის ბოლოს,
ცეცხლის ალები წამოათრთოლოს.
იგი ხმა არის არსის ყოველის,
რომელიც ღამეს, ვით სასჯელს, ელის
და ტანჯვით იტანს, სანამ არ გავა,
თუმც კი არ იცის, რა დააშავა;
ხმა — სიცივის, შიშისა, წყენის,
რაცა კი ღამეს ჰრევსა და ჰდენის,
მწუხარებისა, ტანჯვისა ცხადის,—
ის ხმა დიადი, ჩემში რომ გადის.
იგი ხმა არის მთრთოლვარე ვარდის,
სათიბი ველის, ჩირგვის და ბარდის;
ცელის ველზედა დავიწყებულის
მუშისა-მიერ... სითეთრის სრულის,
რომელსაც უფრო უნდა ბრჭყვიალი;
ცხოველთა, რომელთა არა აქვსთ ბრალი,
არცა მოქცევა ზამ დასამალი;
იგი—ნატვრაა ნაკადულისა,
რომ ცას აჩვენოს სიღრმე გულისა;
თვითონ გუბესაც ის ენატრება,
როცა შუქის-ქვეშ ბრწინავს და ჰშრება,
თითქმის ტალახსაც იგივე სწადის,—
აი ის ხმები, ჩემში რომ გადის.
ხმა არის იგი მშვენიერ ყანის,
გაშლილ ჯეჯილის, ზურმუხტის მწვანის;
ხისა, რომელიც ღამეზად ჰყვავის;
ყურძნის, ფოთლებში რომ გამოსტყვივის
და მნატრობს, რომ მზემ აუწვას კანი;

ხილის, რომელსაც ადამიანი
უნდა და უყვარს, მასზე გამვლელი,
რომ შეარხოს ფიცარი ძველი,
და, მასზე ჩრდილი დაშლილი თუა,
ჩიტების ლანდიც ჩრდილების შუა;
ყველაფრის—რასაც უღულს და ჰშვენის
წყურვილი მღერის, სიცოცხლის, ლხენის,
ან სამსახურის: — გახდეს ან კარი,
კიდე, ან სკამი; ან ქვა გამთბარი,
რომლით—იქნება—გათბება ნელა
ან კაცის ხელი ან ქიანქველა...
ბოლოს ის არის, იქ იხატება
ჯანმრთელობა და მშვენიერება
ყველასთვის, ვისაც კი უნდა, რომა
სდულდეს სიცოცხლე მზის ქვეშ და შრომა.
რა რომ დაიძვრის ჩემში ეს ხმები,
მე ვჭიმავ სულსა, თვით ვიჭიმები,
რომ ჩემს ყივილსა უფრო ხმოვანი
მიეცეს ამით სიღრმე და განი.
ჯერ მე იმასა შევიკრავ გულში,
შიშით დამწვარსა მის სიყვარულში,
მერე ძლევით რომ გამოიხატოს,
გავხსნი უეცრად ჩემსა ყანყარულს
და დავიცივლებ... და მაშინ მჯერა,
რომ დიადი მაქვს ბედისა წერა
და ვით ერიქონს თავზარდამცემი
დაანგრევს ღამეს ყიყლიყო ჩემი...

ხოხობი (შეშინებული)

შანტეკლერ!

შანტეკლერი.

მე ხმა ისე მაქვს რთული,
მხნე, მედიდური, დარწმუნებული,
რომ ცა ვარდისფრად ათრთოლებული
მემორჩილება!

ხოხობი.

შანტეკლერ!

შანტეკლერი.

ყვივი!

და თუ არა სჩანს დილისა სხივი,
ყვივი ხელახლად!

ხოხობი.

შანტეკლერ!

შანტეკლერი.

მერე,

რომ დამეფრქვევა სივარდისფერე
გათენებისა — მე ვარ შემკრთალი...
რომ მე—მე რა ვარ? რაღაც მამალი...
მზე კი ამომყავს სიბნელიდანა!

ხოხობი.

მაშ სიღრმელო ეგ არის განა?

შანტეკლერი.

მუდამ შიში მაქვს, რომ უჩემოდა
ძილს სამუდამოდ მიეცემოდა

აღმოსავლეთი!.. რაც გინდ რომ იყოს,
 მე არ ვიძახი მისთვის ყიუციყოს,
 რომ მოველოდე რაიმე ქებას,—
 მე ნათელს ვეძებ, არა—დიდებას!
 ყივილი ჩემთვის—ხმალია, რჯული,
 რითაც მე ვიბრძვი და მიცემს გული.
 შანტეკლერი ვარ, მე ნათლად ვყივი,
 რომ ნათელი ვშვა, შუქი და სხივი.

ხობობი.

გაგიჟდი?! ნუ თუ ეს ძალა არის...

შანტეკლერი.

გამშლელი ვარდის, თვალის, ფანჯარის,
 სულისა... დიად, მე მაქვს ეს ძალა!
 და თუ ბურუსი გადაიშალა,
 სჩანს რომ იმ დილას ჩემი ყიუციყო
 აღბად ყოველ შნოს მოკლებულ იყო.

ხობობი.

დღისით რომ ჰყივი?

შანტეკლერი.

სავარჯიშებლად...

ან ფიცსა ვაძლევ დასამშვიდებლად
 გუთანს, ნამგალსა, ნაძვსა და თხმელას,
 რომ გავადვიებ ცისკარზე ყველას.

ხობობი.

შენ ვინ ვადვიებ?

შანტეკლერი.

მე—მხოლოდ შიში,

არ მომივიდეს რამ იაღლიში.

ხობობი.

მაშ მართლა გჯერა, რომ ეს ქვეყანა
 სავსეა შენი ყივილით განა?

შანტეკლერი.

კარგად არ მესმის—რაა ქვეყანა?!

მე ვყივი მხოლოდ და ჩემისთანა
 მინდა, რომ ყველგან იყოს მამალი,
 რომ შეასრულოს მან წმინდა ვალი
 წინაშე თვისი სამშობლო მხარის...
 შანტეკლერობაც სწორედ ეგ არის!

გ. გვაზავა.



კ ღ ს დ გ ა!

I

განთიადია: ცისა კაბადონს
 შევ-ბნელი მწუხრი გადასწოლია;
 და ღრუბელთ-კრებულს არე, მიდამო,
 წყვილიადის ქვეშე ჩაუქოლია...

სდუმს თვით სამყარო, სდუმს ოკიანე,
 გრგვინვა ტაღლისა მიყუჩებულა;
 და მათა შორის ქარი მგმინავი
 საღლაღ ღელეში დაფიქრებულა.

—:—

II

უცბად იელვა: და შავსა ღრუბლებს
 მკერდი განუპო ცეცხლის ისარმა,
 მეხი გაეარდა, შთაინთქა უფსკრულს
 და მას ხმა მოსცა გრგვინვით მთა-ბარმა.

—:—

ნელ-ნელ აღმოხდა მთვარე პირ-ბადრი:
 საღამი უძღვნა მკრთოლვარე ვარსკვლავს,
 ძირს ჩამოეშვა სვეტი სინათლის
 და ზედ დაეყრდო მოძღვრისა საფლავს!...

—:—

ანგელოზთ გუნდმა იწყო ღაღადი,
 ცაში ჩამოჰკრეს ცისკრისა ზარი,
 და ხმა გაისმა კილით კიდემდე
 „აღსდგაო მკედრეთით ქრისტე მოძღვარი“.

—:—

აღმოსავლეთმა ცეცხლის ფრად გაჰკრა,
 მზემ სხივი სტყორცნა მთა-ბარს ტრფილით;
 იუდა შეჰკრთა და საღნი კლდენი
 გადაიარა ძრწოლვა-კანკალით!...

—:—

ამოეფარა ჯოჯოხეთის ფსკერს
 სატანათ გუნდი თავ-ზარ-დასხმული;
 აწ აღარ დაჰქრის შევ-ბნელის სახით
 სულის მქენჯნავი ბოროტი სული...

—:—

ბუღბუღმა იწყო სტვენა წალკოტში,
 სოფელს მოჰფინა გრძნობის ხმა მტკბარი
 და შეუერთა სოფლისა ძახილს,
 „აღსდგა მოძღვარი, აღსდგა მოძღვარი“!...

ს. ფაშალიშვილი.



ნუცკალ ხანი

ისტორიული მოთხრობა.

(ეუძღვნი ძმებს კოტეს და მიტროს).

(გაგრძელება*)

IV

—:—

ქვათენთის ციხის მიწასთან გასწორების შემ-
 დგე ნუცკალ-ხანი უმაღლვე აიყარა და შეუდგა ჩაყ-
 მის ხევის რბევას, ხალხი შეხიზნული იყო ციხე-სი-

*) იხ. ,,მ რ ი“ № 10.

მაგრებში. ისე რომ სოფლებში არც ერთი ადამიანი არ მოიპოვებოდა. ციხეების აღებას ერიდებოდა ნუცალი, რადგანაც ბევრ მსხვერპლს თხოულობდა.

სოფელ ჯვარბოსლის მიწასთან გახწორების შემდეგ, ნუცალ-ხანმა გაგზავნა მურთაზი სამი ათასი ჯარის კაცით სოფელ წაროს გასანადგურებლად და თვითონ-კი ნაყიფიოზე გადავიდა პირიქით თუშეთში, რომ აქლო სოფელი ფარსმა, გირევი და დაბნაკებულები გირევის ვაკეზე.

სოფელი წარო განთქმული იყო იმ დროს, როგორც თავის მცხოვრებლების სიმრავლით, ისე მტრისათვის მიუდგომლობითაც, ძლიერ დაკიდებულ შთის კალთაზე აშენებული, ვიწრო ორღობეებიანი, სათაფურებით, პიტლო სიბის ქვით აგებული სახლებით მრისხანედ გადაჰყურებდა წარო არემარეს. ორ მხრივ ჩაუდიოდა ღრმა ხეხევი, სადაც გაშმაგებულად ღრიალებდნენ მდინარეები. მტერს უფრო ადვილად შეეძლო მისვლა სოფელში აღმოსავლეთის მხრიდან და სწორედ ამ საშიშ ალაგას იღვა სამ-სართულიანი ხუცის ციხე, რომელიც გადაჰყურებდა ძირს თუშეთის ალაზანს. ხუცის ციხე განთქმული იყო მთელ თუშეთში თავის სიმაგრით. გაჭირების დროს ამ ციხეში იფარავდნენ თავს წაროელები და აქედან უმასპინძლებოდნენ მტერს.

მურთაზიც ამ აღმოსავლეთის მხრივ მიადგა წაროს. ხალხი ჩაიკეტა ციხე-სიმაგრეებში და საომრად მოემზადა. მურთაზმა ერთი ნაწილი ჯარისა დააყენა ხუცის ციხის პირდაპირ და მეორე-კი შეურია სოფელს. ვიწრო და მიხლართ-მოხლართულ წაროს ორღობეებში დატრიალდა ცეცხლის ალი. სეტყვასავით გამოდიოდა სათაფურებიდან ტყვია და უწყალოდ იყლიტებოდნენ ლეკები. მაგრამ დაღესტნის შეილები არ შედრკნენ და წინ-და-წინ მიიწოდნენ, რაც დასაწველი იყო, ცეცხლს აძლევდნენ. ცეცხლის გუგუნე, ტაკ-ტაკუცი, თოფის გრილი ღ ხალხის გაშმაგებული ყიყინა — ყველა ეს საზარელ სანახაობას, ჯოჯოხეთს წარმოადგენდა... ცეცხლის და თოფის წამლის ბოლისაგან დაბნელდა იქაურობა. ამ სიბნელეში ებრძოდა სიცოცხლე სიკვდილს, იღვრებოდა სისხლი და იკენჭებოდა სოფელი მკვდრებით. ცეცხლისაგან და მის ბოლისაგან შეწუხებული წაროელები გამოდიოდნენ გადამწვარ სახლებიდან და გაშმაგებულ ბრძოლაში ეძებდნენ სიკვდილს. ყველა, ვისაც-კი შეეძლო იარაღის ტარება, განურჩევლად, ქუდოსანი თუ მანდილოსანი, უკანასკნელ სისხლის წვეთამდის იცავდა თავის სახლის კერას და მის დაცვაში ლევდა სულს...

წარო განადგურდა. შეუბრალებელმა მტერმა ქვა-ქვაზე აღარ დაანარჩუნა. სახლებს მისცა ნაწილი და მიანგრ-მოანგრიო. ნანგრევები მორწყო პატრონების სისხლით. გადარჩა რამდენიმე უფრო მიუდგომელ ალაგას მდგარი სახლი. ბევრს ეცადნენ ლეკები, რომ ეს სახლებიც აეღოთ, მაგრამ ვერა და ვერ მიიტანეს ცეცხლის სანგალი.

მურთაზის ბძანებით ლეკებმა დაანებეს სახლებს თავი და შეუდგნენ ციხის აღებას. რამდენჯერმე ეცადა მურთაზი მიეტანა შეშის სანგალი, მაგრამ ყოველთვის ძვირად უჯდებოდა წადილი. დაიწყებდნენ სანგლის მიტანას თუ არა, ასტყდებოდა ციხიდან ცეცხლი და როგორც ბალახს, სცელავდა მტერს.

ჯავრისაგან გაბრაზებულმა მურთაზმა, არ იცოდა, რა ექნა. ღღენახევი გავიდა, რაც მიადგა ციხეს და ვერაფერი-კი ვერ დააკლო. მისი თავმოყვარეობა და სახელი ილახებოდა. როგორ?! ხანმა გამოგზავნა იგა, ამ ერთად ერთი ციხის ასაღებად და ისიც ვერ შესძლო?! სირცხვილი იყო მისთვის როგორც ხანის, ისე მთელი ჯარის და ავარიის წინაშე!...

— ქანქანა გასთხარეთ ციხის საძირკვლამდინ და ნაღბი მიეცით! უბრძანა მხედართ-მთავარმა ჯარის კაცებს.

— ქანქანის გათხრა შეუძლებელია, უთხრეს მურთაზს, — ადგილი თითქმის პიტლო ქვიანია. ორ-სამ ღღესაც ვერ გავთხრით.

— წყლით საიდან სარგებლობენ მეციხოვნეაი? ჰკითხა მურთაზმა.

— ალაზნიდან.

— როგორ ეზიდებიან იმ სირღმიდან წყალს?

-- ციხიდან მიწის ქვეშ თხრილი ჩაუდისთ ხევეში.

— განა წყლის ზიდვა გალმიდან არ შეიძლება, რომ მოვასპობინოთ?

-- გავსინჯეთ, ბევრიც ვათვალიერეთ, მაგრამ არ შეიძლება. წყლის მზიდავი არ სჩნდება, დაფარულია.

— მაშ მეტი გზა არ არის, ქანქანა უნდა გავიყვანოთ, სიქვა მხედართ-მთავარმა და მის თვლებში გესლის და შხამის ეღვამ გაირბინა, — დაბნელდება თუ არა უნდა შევეუდგეთ. სამი დღე მოგვიხდება, თუ მეტი, მაინც უნდა გავიყვანოთ. ციხის აუღებლობა-კი არ შეიძლება.

დალაშქრა. ღამის წყვილია და დაჰფარა ხუცის ციხე და მისი არემარე. მურთაზმა დააყენა ღამის დარაჯები და გასცა ბძანება, რომ შედგომოდნენ ქანქანის გათხრას. მთელი ღამე არ შეწყვეტილა მუშაობა. ადგილი მართლაც ისეთი ქვიანი აღმოჩნდა, რომ მთელ ღამის განმავლობაში რამდენიმე ადგილ მეტი ვერ გასჭრეს.

გათენდა.

— სანამ ქანქანას გავიყვანთ, ის დანარჩენი სახლებიც უნდა როგორმე გავანადგუროთ. სიქვა მურთაზმა და მიუსია ჯარი, მაგრამ როგორც ზემოდ იყო ნათქვამი, ის დანარჩენი რამდენიმე სახლი ისეთ მიუდგომელ ალაგზე იღვა, რომ მათი აღება ისე ადვილი არ იყო, ნამეტნავად იმ იარაღით, რა იარაღიც იყო იმ დროს. რამდენჯერმე მიიტანეს

იერიში ლეკებმა, მაგრამ ვერას წლებოდა მათი გაშ-
მაგებელი მამაცობა.

შუაღლე იქნებოდა, როდესაც მურთაზის ბა-
ნაკში მოავდო გაოფლიანებული ცხენი ერთმა
ლეკმა. მხედარი მყისვე ჩამოხტა ცხენიდან და წა-
რუდგა მურთაზს.

— სელიამ ალექუმ, ჩვენო სახელოვნო მურ-
თაზო! მიესალმა მხედარი მხედართ-მთავარს.

— ალექუმ სელიამ, ხანისაგან იქნები გამოგ-
ზავნილი, უთხრა მურთაზმა, — როგორ ბძანდება,
ან საქმე როგორ მიდის?

— დიდებული ნუცალ-ხანის ხმალი ყოველ-
თვის გამარჯვებულია, აღფრთოვანებით უპასუხა ლეკ-
მა, და ეხლაც, მადლობა ალლაჰს, ძღვევა-მოსილია.

— კეთილი.

— სალამი დამაბარა შენთან, განაგრძო მცირე
დაფიქრების შემდეგ ლეკმა, — და დამაბარა ისაც,
რომ უმაღლვე აჰყარო ჯარი და ფარსმაში შეუერთდეს
ხანს.

— რა, რამე ხიფათი ხომ არ მოეღოს ხანს?
მოუთბენლად ჰკითხა ლეკს მხედარომთავარმა.

— სოფელი გავანადგურეთ, სთქვა ლეკმა, —
მაგრამ სამი ციხე ჯერ-ჯერობით ვერ ავიღეთ. ყო-
ველი ღონისძიება ვიხმარეთ, მაგრამ ვერა გავაწყეთ
რა. ძალიან მაგარი ციხეებია, დააბოლოვა შიკრიკმა,
— და თავგანწირულადაც იცავენ თუშები.

მურთაზი ღუმლის მიეცა.

— არ იცი რისთვის მიბრძანებს ხანი? რამდენი-
მე ხანის შემდეგ ჰკითხა მხედართ-მთავარმა, და მი-
სი პატარა, ღრმად ჩაცვივნილი თვალები მიაშ-
ტერდნენ ლეკს.

— რა მოგახსენო, უთხრა ლეკმა, — ხანს
ვგონებ ეშინიან, რომ აქა-იქა ციხეებიდან არ გა-
მოვიდნენ თუშები და შეერთებულის ძალით მოუ-
ლოდნელად თავს არ დაგეცნენ. ცოტა ჯარი გყავს
და სიშორის გამო ფარსმიდან იმ დროზე მოშველე-
ბაც ძნელია.

— ჭეშმარიტია, სთქვა მხედართ მთავარმა, —
მიზეზი ეგ იქნება. საზოგადოდ ჯარის დანაწილება
საშიშია. თუმცა, ამპარტავნად დაუმატა მურთაზმა,
— თუშები ვერას გაჰბედავენ ჩემზე მოსვლას, ჩემ-
თან გულ-და-გულ ბრძოლას...

მურთაზმა გასცა ბრძანება, რომ ბრძოლა შე-
ეწყვიტათ. იმედ-გაცრუებული, გაბრაზებული ლე-
კები გავიდნენ წაროდან, გადალახეს ნაყივიეროს
მთა და ფარსმაში შეუერთდნენ ნუცალის ჯარს.

შეერთებულ ძალით უფრო თამამად მიიტანეს
იერიში ლეკებმა ფარსმის სამ ციხეზე, მაგრამ ამაო
იყო მათი გაშმაგებული გულოვნობა.

— ქანქანის გაყვანა არ სცადეთ? ჰკითხა ხანს
მურთაზმა.

— იმ ორ ციხის ქვეშ გაყვანა თითქმის შეუძ-
ლებელია, სთქვა ავარიის მბრძანებელმა, — ალაგი

უხერხოა და ამ წინა მიწის ქვეშ-კი გუშინ დაიწყეს,
ხვალ დილისთვის უთუოდ მორჩებიან.

— ძალიან გვაზიანებენ ეს დაწყველილი ცი-
ხეები, უთხრა ხანს მურთაზმა. ბევრი ვეცადეთ, რომ
ავგველო წაროს ციხე, მაგრამ ვერა გავაწყეთ რა...
მეომრებიც ბევრი დაგვიხოცეს.

სოფელი ხომ გაანადგურეთ?

— როგორ არა, გავანადგურეთ. მხოლოდ
რამდენიმე ერთ მიუდგომელ დაკიდულ ფერდოზე
მდგარი სახლი გადაგვრჩა.

— ზარალი დიდი გვაქვს, ნაღვლიანად წარ-
მოსთქო რამდენიმე დუმილის შემდეგ ნუცალ-ხანმა,
— თუ თითო ციხეს ამოდენა ხალხი ვუმსხვერპლეთ,
ბოლოს ჩვენ ჯარი აღარ დაგვრჩება. რომ მცოდ-
ნოდა, რომ თუშები ამისთანა წინააღმდეგობას გა-
გვიწვედნენ, მეტ ჯარს მოვიყვანდი.

— მაშ სხვა რა ღონისძიება ვიხმაროთ ამ თუ-
შების დასამორჩილებლად, სთქვა მურთაზმა, — მეტი
წილი ხალხისა ციხე-სიმაგრეებში არის შენიხნილი.

— როგორც გითხარი ხვალ დილისთვის ქან-
ქანას გაიყვანენ წინა ციხის ძირს. უთხრა ნუცალ-
მა, — მივცეთ ნაღბი და თუ მაინცა და მაინც ვერ
ავიღეთ, დავანარჩუნოთ აქ რამდენიმე ჯარი და და-
ნარჩენით დავბანაკდეთ სოფელ გირვეის ვაკეზე,
იქიდან შეუსიოთ ჯარი აქა-იქა სოფლებს, გავანად-
გუროთ და გადავწვათ. გადავწვათ რაც რამ ჭირნა-
ხული აბადიათ. გაფუშვით თარეში აქა-იქა მთებზე
ციხრის ასაღებად. დღე ისხდნენ თავიანთ ციხე-სი-
მაგრეებში, დაასრულა ავარიის ხანმა, — და გადა-
ჰყურონ გადაშვარ და გაოხრებულ თავიანთ ქვეყა-
ნას. მერე როდემდისინ?!

გათენდა მეორე დღე. ამოვიდა მზე და ისევ
ისე მხიარულად გაანათა პირიქით თუშეთი, და
მისი თოვლიან-ყინულიანი ქედი. მოჰხვდა პირველი
სხივი ფარსმის წინა ციხეს და მის საძირკველის
ქვეშედან იგრგვინა ნაღბმა. ციხეს შეერყა ტანი და
ერთ მის კედელს ძირი გამოეწვრა. ყიყინით მიიტა-
ნეს იერიში გახარებულმა ლეკებმა; წინ მიუძღოდათ
მედროზე. გავარდა ციხიდან პირველი თოფი.
ტყვიამ გადატეხა დროშის ჯოხი და დროშასთან
ერთად გაენთხა მიწას ციხის წინ თვით მედრო-
შეც...*) ეს თოფი იყო ნასროლი კახოს თინასაგან,
რომელსაც ჩეცო ვაჟაკის ტანისამოსი, აესხა ია-
რალი და ვაჟაკებთან ერთად მისჯდომოდა სათო-
ფურეს.

სიხარულის ყიყინა დასცეს თუშებმაც რა დაი-
ნახეს მიწაზე გაშხლართული მედროშე და გატეხი-
ლი მისი დროშა. ტყვიით მტრის დროშის გადატე-
ხა ნიშნავდა, თუშების რწმუნებით, იმას, რომ გა-
მარჯვება ბოლოს თუშებს დარჩებოდათ. ამ ნიშნავდა

*) თუშების ვადმოცემით.

მისცა იმედი, უფრო გაამხნევა და გააგმირა ციხის მეომრების გული და სული...

მედროშის მოკვლით უკან არ დაიწიეს ლეკებმა: პირობით უფრო მედგრად მიიწიეს ციხისაკენ. კახოს თინას თოფს მიჰყვა ციხის ყველა სათაფურებიდან გრილი. უწყალოდ იხოცებოდნენ ლეკები, მაგრამ მაინც გულოვნად მივიდნენ ციხის გამონგრეულზე. დააპირეს შესვლა ციხეში, მაგრამ გამოწინაგრევეში დაუხვდნენ მეციხოვნენი. ასტყდა საშინელი ხმლის და ხანჯლის ტრიალი. კარგად იცოდნენ თუშებმა, თუ რა ბოლო მოსდევდა ლეკების ციხეში შესვლას. ამისათვის შექუჩდნენ იმ გამონგრეულ ალაგას და გაშმაგებულად იცავდნენ შესავალს.

ორივე მხარე მედგრად იბრძოდა, ლეკები ცდილობდნენ, რომ როგორმე შესულიყვნენ ციხეში, ამოეხოცნათ მეციხოვნენი, მიეცათ ციხისათვის ცეცხლი და მათ თავს ზარი დაეცათ ორ დანარჩენ ციხესაც. მხოლოდ თუშები იცავდნენ თავიანთ კერას, თავიანთ ცოლშვილს, მოხუც დაუძღურებულ დედ-მამას, თავიანთ საყვარელ მამულს, მის დიდებას და თავისუფლებას... და ამისათვის, რასაკვირველია, რომ უფრო თამამად უხვდებოდნენ სიკვდილს, უფრო გულამღვრეულად, გაშმაგებულად ეკვეთებოდნენ მტერს... ყოველ ციხის დამცველს ჩაღად არ მიაჩნდა იმ დროს სიკვდილი. რა იყო მისთვის იმ დროს სიკვდილი, როდესაც უკან-შიგნით ციხეში მისი ცოლ-შვილი. მოხუცი დედ-მამა უმზერდა მას, უმზერდა, როგორც იმედს, როგორც თავის მფარველს?!.. უნდა ეუბრებინა ვაჟკაცს, როგორ შევიდოდნენ ლეკები ციხეში და სიცილ-ხარხარით, უშვერი სიტყვებით გამოირეკავდნენ, როგორც ნახირს და სამარცხვინოდ წარუდგენდნენ ნუცალ-ხანს? არა... ამისთანა სამარცხვინო სიცილ-ლე მას არ უნდოდა და არც შეეძლო აეხილა თვალები სამზერს. ჯიშათაც არ მოსდევდა მას იმისთანა სიცილ-ლე... მას დაჰყურებდნენ მისი წინაპრების სისხლით მორწყული, საფლავებით მოკუნჭილ მშობლიური მთები, მათი ამწვანებულ კალთები და კლდე-ღრეები!...

მედგარი იყო ბრძოლა ციხის გამონაგრევეთან. ერთმა ლეკმაც ვერ გადადგანაბიჯი შიგნითკენ, სანამ ერთი უკანასკნელი მეციხოვნე ვაჟკაცთაგანს პირში სული ედგა. მტრის მახვილით განგმირული დავარდა ეს უკანასკნელიც და გაღსლებულ მტერს თავისუფალი გზა მიეცა ციხეში შესასვლელად, კახოს თინამაც სხვა ვაჟკაცებთან ერთად დალია სული სასიკვდილო ბრძოლაში.

გამეცეხებული მტერი შევიდა ციხეში და დაინახა მანდილოსნები და ბავშვები. თუ არა, თამამად მივიდა დააპირა ნახირსავეთ გამორეკა ციხიდან. მაგრამ მოტყუვდა. აქაც ვერ გადაარჩა უსისხლოდ. სიკვდილმა აქაც გაშალა თავის მძლავრი ფრთები. იმრეს მანდილოსნებმა ხანჯლები და გაშმაგებული ეკვეთნენ ლეკებს, მაგრამ ბევრ ხანს ვერ გასტანა. რამდენიმე დაჭრილ-დაჩეხილი მანდილოსანი და მტრის ბავშვები ჩაუვარდნენ მტერს

ცოცხალნი, დანარჩენებმა-კი იქვე ჰპოვეს ცივი სამაგი. მუჯღუგუნის კვრით, ცემით და თრევით გაიყვანეს ლეკებმა ტყვეები და წარუდგინეს ნუცალ-ხანს.

— რად გინდათ, რა თავში იხლით, გაუწყრა თავის მეომრებს ხანი, გაუშვით, საითაც უნდათ, წავიდნენ.

ციხეს ცეცხლი მისცეს ლეკებმა და რაც დასაწველი იყო დახოცილ გვამებთან ერთად ნაცარფერვლად გარდაიქცა. დარჩნენ მხოლოდ ცეცხლის ალისაგან გაშვეებული, ჩარდახ ჩამოქცეული კედლები...

დანარჩენი ორი ციხე ვერ აილა ნუცალმა, სოფელი-კი მიანგრ-მოანგრია და ქვა-ქვაზე აღარ დაანარჩუნა. ნუცალმა ფარსმაში ჩააყენა რამდენიმე ასი კაცი, რომ თვალ-ყური ღე ექირათ იმ გადარჩენილ ორ ციხეზე და დანარჩენ ჯარით გადავიდა სოფელ გირევში და დაბანაკდა მის გაშლილ ფართო ვაკეზე.

გირევიდან ნუცალ ხანმა შეუსია ჯარები ახლო-მახლო სოფლებს, ხოლო ციხე-სიმაგრეებისათვის ხელი არ უნდა ეხლოთ. რამდენიმე სოფელი მიწასთან გასწორდა. თუშები მაინც თავს არ უზრიდნენ ავარიის მბრძანებელს. ჯავრისაგან არ იცოდა რა ექნა ნუცალს. დრო გადიოდა. ერთ დილას გასცა ბრძანება ხანმა:

— როგორც ვხედავ, თუშები ქედს არ გვიხრიან. მაშ დეე იღვაროს სისხლი... ხოცეთ, ყლიტეთ, ვინც ურჩობდეს; ნუ დაინდობთ ნურც დიდს, ნურც პატარას, ნურც ქუდოსანს და ნურც მანდილოსანს!... სოფლები გაანადგურეთ, ქანება ცეცხლს მიეცით, გაუშვით თარეში მთებზე, ამონოცეთ მწყემსები და მათი ცხვარი წამორეკეთ!..

ლეკებიც მუყაითად ასრულებდნენ თავიანთ ბატონის ბრძანებას. დადიოდნენ და თარეზობდნენ აქა-იქა მთებზე, ჰხოცავდნენ მწყემსებს და ცხვარი წამოუდიოდათ ბანაკში.

ბოლოს და ბოლოს შეწუხდა ქვეყანა. რამდენიმე აშენებული სოფელი მიწასთან გასწორდა. მისი მცხოვრებნი ამოწყდნენ უთანასწორო სასიკვდილო ბრძოლაში და მით ჰპოვეს სამარე მამა-პაპის კერასთან, მხოლოდ მიწის მაგივრად მათ დაეხურათ თავიანთივე სახლების ნანგრევები!... აქა-იქა მთებზე სკურავდნენ თავიანთივე სისხლში ცხვრებსავეთ თავგანწირული წყემსები. მშობლების და თანამომეგების გლოვის ნაცვლად თავს დაჰყვდნენ მათ ლეშით დამძლარნი, გალოღებულნი სვა-ყორნები. მათი ერთგული დაობლებული ქოფაკები წამოსკუპებულიყვნენ აქა-იქა მთის ქუდურო-გორაკებზე და საცოდავად გულ-მოსაკლავად დაჰმუოდნენ. მათ ღმერთის ხმას აძლევდნენ დაღვრემილი, გულ-ჩათხრობილი შავი კლდეები და უერთდებოდა მათ ქვეშ თვალ-ჩაუწყვდენელ უფსკრულში მჭქეფარე წყლების გაშმაგებული ღრიალი.

თუშეთის მდულარე სიცილ-სისხლის მდინარე თითქო შეწყვეტილიყო და სიკვდილი გამეფებულიყო... შეწყდა ხმაურობა სოფლებში. მიიშინდა და მიყუჩდა არე-მარე. აღარსად სჩანდა მთებზე თეთრად გაშლილი ცხვრის ფარა და აღარ ისმოდა „ვით გლოვას ზარი“ მწყემსების სალამურის ტკბილი ღულუნნი...

ივ. ბუქურაული.

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.